СЭКП-ниң XXII съездизининң материалдары-биле

Тыванын ажылчы чоннары таныжып, ооң шиитпирлерин изии-биле деткип, ону күүседиринге шиитпирлиин илередип турарлар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1961 ч. НОЯБРЬ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 271 (5061)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

СЪЕЗДИНИҢ МАТЕРИАЛДАРЫН ХАНЫ ӨӨРЕНИР

Бистиң эчис сорулгавыс билдингир, сорулгаларывыс тодараттынган. Ажыл-херек дээш, эштер! Коммунизмниң чаа-чаа тиилелгези дээш!

Н. С. ХРУЩЕВ.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың баштыңчызы эш Н. С. Хрущевтуң бо сөстери бистиң чуртувустуң, бүгү совет улустуң амгы, съезд сөөлүндеги үеде кол сорулгазын допчу болгаш тодаргай илередип турар-дыр.

СЭКП-ниң XXII съездизининң хүлээп алганы партияның Программазында, съездиге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринге, түңнел чугаазында, партияның Уставының дугайында эш Ф. Р. Козловтуң илеткелинге, партияның Уставында болгаш съездининң делегаттарының чугааларынга-даа бистиң чуртту эчис сорулгазы—коммунистиг ниитилелди тургузарының сорулгалары калбаа-биле тодаргай айыттынган.

Ам чугле ол сорулгаларны ажылхерек кырынга боттандырар дээш каш дапкыр чаа күжениишкин-биле ажылдаары арткан. СЭКП-ниң XXII съездизининң төөгүлүг документилери, эн ылангыя партияның Программазы бүгү совет улустуң боттуунгыр чогаадыкчы идепкейин улам хайныктырып үндүрген. Ам бистиң калбак делгем чуртувустуң чер болганында—үлетпүр-бүлүрүлгелеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда, әртем-шинчилел болгаш бүгү албан черлериндe төөгүлүг XXII съездининң чуртту мурнунга салганы өндүр улуг сорулгаларны боттандырары дээш хайныышкынныг улуг ажыл әгелээн.

Моон-биле холбаштыр, партийжи пропаганда болгаш политиктиг агитация ажылының, түс-түс пропагандистерниң, агитколлективтерниң, илеткелчилериниң болгаш культурачырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының мурнунга XXII съездининң материалдарын пропагандалаар хүндүлүг болгаш харыысалгалыг сорулга онаашкан. Съездининң салганы сорулгалар биске тодаргай. Ынчалза-даа ол сорулганы күүседиринге совет кижи бүрүзү бодунуң тодаргай хүлээлгезин ыяк билген турарын чедип алыр ужуруг. Ынды болган төлээде съездининң төөгүлүг документилерин эң калбаа-биле ханы өөренирин чер болганга организастаары чер-черде партия, профэвилелдер болгаш комсомол организацияларының амгы үеде эң чугула сорулгаларының биреэзи бооп турар.

Партияның XXII съездизининң материалдарын партия, комсомол чырыдыышкынының системазынга өөренириңге, аңаа холбашкан темаларга лекцияларга, илеткелдерге, бесседаларга эң чугула түүл болза оларның амыдырал-биле, ажылчы чоннуң хүн бүрүдеги практиктиг ажыл-херектери-биле сырый холбаалыг болурунда.

Партияның Программазын тайылбырлаарда коммунизм үезинде ниитилел фондузу канчаар хуваттынарын колдадыр чаңгыс талалыг тайылбырлал болза Программаның улуг сорулгаларын боттандырарынга организакчы болгаш мобилизакчы рольду ойнап шыдавас дээрзи билдингир.

Коммунизм үезинде канчаар чурттаар апаар деп чүвени тайылбырлаары чугула-ла харын. Ынчалзадаа Программаны пропагандалаарда кол чүве болза коммунизм болу туруп келбес, ону совет кижи бүрүзү болунун холу-биле, хүн бүрүнүң күжениишкинниг күш-ажылы-биле тургузар дээрзин доктаамал угаадыры болур.

Программаның төлевилелин таныжып турган үеде ышкаш Эрзинниң, Бай-Тайганың чамдык ырак черлерде малчыннары, Улуг-Хемнин Арыскан сүт-бараан фермазы болгаш ол ышкаш өске-даа чамдык ырак черлерге партийжи-политиктиг ажылдың үзүктели бээр чоруун болдурбас ужуруг.

Маңаа холбаштыр Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» болгаш «Сут-Хөл» совхозтарының партком-ларының чанында партия чырыдыышкынының кабинеттерин әлээн каш секциялыг кылдыр бо өөредилге чылында тургусканы съездининң материалдарын ханы өөренирингe, оон пропагандазын калбаргырынга чугаа чок дузалыг рольду ойнаар дээрзин демдеглезе чогуур. СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунун бо ажылын өске райкомнар, партком-нар болгаш улуг-улуг партия әге организациялары бодунуң байдалынга таарыштыр ажыглаза чогуур.

Партия чырыдыышкынның системазынга съезд материалдарын өөренириңге, лекцияларга, илеткелдерге, беседаларга идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин, ылангыя көскү агитацияны эң калбаа-биле ажыглаары чугула. Маңаа культура-чырыдыышкын албан черлери—культура бажыннары, клубтар, библиотекалар, кызыл булуннар өөредилге-кижизидилгелиг, культурамассалыг болгаш калбак тайылбыр ажылдың ёзулуг төөв бооп, съездининң материалдарын пропагандалаарынга чер-черде партия организацияларының эң чоок, дорт дузалакчылары болган турар ужурлуг.

Съезд материалдарын өөренир болгаш пропагандалаар ажылга бистин партиявыстың Н. С. Хрущевка баштаткан ленинчи Төп Комитединиң партияның XX съездизинден бээр партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш принципин катап тургузар дээш, ийи-чаңгыс кижиге үүдүүр чоруктуң үезинде партияның, күрүнеиин амыдыралында турган аар-берге үржуктарны чок кылыр дээш, партияга улуг бөлүктү сойгалап илередир, идей талазы-биле чылча шавар дээш кылган кайгамчык улуг ажылын массага шын, билдингир тайылбырлаары кол черни әәлээн турар ужурлуг.

Съездининң материалдарын өөренирде, ону пропагандалаарда бүгү чоннуң политиктиг болгаш ажылышчы көдүрлүүшкүнүн организаставышаан, ажылдан оспаксыраар чалгааларга, ажылга харысалга чок чөрүкка удур, маңгысчы амыдыралдыларга болгаш эргинин өскеда төлеп чок чоруктарның илерээшкиннеринге удур демиселди кажангызындан-даа артык күштелдирерин амыдырал шынгыы негеп турар дээрзин кижи бүрүзүнге угаадып билиндирери чугула сорулганың биреэзи.

Төөгүлүг съездининң материалын өөренирин калбаа-биле организастаары коммунистиг ниитилелди тургузар дээш бүгү совет кижилерниң демиселинге политика болгаш ажыл-агый талазы-биле улуг ажурдузалыг болур.

Коллективтиң демниг ижи

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи партияның болуп әрткен төөгүлүг съездизининң материалдарын кичээнгейлиг таныжып, бодунуң ажылышчы көргүзүглерин бедилип, күжениишкинниг ажылдан турар.

Ук ферманың ажыл-ишчилери сөөлгү хүннерге чедир әвзәш әвес чедиишкиннерлиг болганнар. Бүрүнеге ниитизи-биле 79 тонна сүттү садып, он айларда саар инек бүрүзүнден 900 кг сүттү саап алганнар.

Ол коллектив боттарының күжү-биле 87 тонна сигенни белеткээн. Чайгы үеде ферманың кежигүннери боттарының күжү-биле 100 олуттуг клубту, 25 чедир санныг бичии уруглар турар яслини тудуп, бо чылын ажыглалга киирген. Ында ажылдан турар бүгү кижилериниң кызымаккай ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Сөөлгү чылдарда ында 15 чуртталга бажыңы, бир чунар бажың, библиотека, магазин туттунган.

Ук коллектив коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Саанчылар болгаш кадарчылар агар политика бөлүмүнде боттарының билиин бедидип алыр дээш өөренип турар.

С. КУУЛАР.

Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың Программазында бистиң үениң салгакчылары коммунизм үезинде чурттаарлар деп байырлалдыы-биле чарлаан. Ол өндүр чаагай документини хүлээп алган СЭКП-ниң XXII съездизининң материалдарын номчуп танышкаш, бистиң чуртувуска коммунизмниң бүрүнү-биле тиилелгезинге чедир чаңгыс улуг шураашкын арткан кылдыр сагындырып кээр-дир.

Колхозчу ажыл-агыйны быжыглаар дээш аныяк коммунистер бистер он чылдар мурнунда канчаар ажылдап турганывысты бодап кээрдир бис. Ынчаарда кончуг-ла берге турган. Ам бүгү чурттуң, ылаңгыя колхозтуң амыдыралында дыка-ла улуг өскерлиишкиннер болган. Ынчаарда бистиң колхозувуска дугуйлуг, биче күштүг ийи-чаңгыс тракторлар турган. Ам артеливистиң делгем шөлдеринде күштүг, оон шаа тракторлар,-комбайннар, автомашиналар болгаш көдээ ажылагыйның өске-даа техниказы ажылдап турар. Амыдыралдың улуг-улуг өскерлиишкиннери бистиң Торгалыг суурувуста база болган. Ам оон төп кудумчузу 3 километр ажыг черге шейлүп өскен. Чоокка чедир бистиң суурнуң кижилери эмчи дуралмчызы дээш район төвүнче чоруур турганнар. Ам болувустуң эмнелге салбырывыс, магазин, кончуг эки клуб болгаш культураның, бүдүрүлгениң оон-даа өске черлери бар. Радио бажың бүрүзүнде бар, улус солуннарны, сеткүүлдерни, номнарны номчуп турарлар. Чоокка чедир өгте чурттап, көжүп чораан араттар чаагайжыды туткан бажыннарда чурттап турарлар. Ильичниң лампочказы бажың бүрүзүнде хып, чырып турар. Торгалыгжылар ам кончуг эки чурттап турарлар. Төрээн күрүнезинге көдээ ажыл-агый продуктуларын — тараааны, эътти, сүттү садары сөөлгү чылдарда 5 катап көвүдээн.

Мурнунда чылдарда мен саанчылап-даа, бызаа ажаакчызы-даа болуп ажылдап чордум. Ам колхозтуң аныяк садын азырап өстүрерин колхозчулар меңээ дааскан. Янзыбүрү кат-чимистерниң, чижээ вишняның, яблоконуң бирги дужүдүн бо чылын алган бис. Бо бүгү чүүлдер болза Никита Сергеевич Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди партияның XX съездизининң айтыышкынын ёзугаар партийжи амыдыралдың ленинчи принциптери амыдыралга боттандырып, Молотов, Каганович, Маленков болгаш оон-даа өскелерниң партияга улур хоралыг бөлүглээшкинин ей-шаанда чылча шапканының ачы-хавыязында болганын билип турар бис.

Ол дугайында СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге сеткилимниң ханызыдан четтиргенимни илередип турмен.

Д. И. БАДРИНА,
Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң колхозчузу.

Дуржулгага даянгаш

Бистиң чуртувустуң болгаш бүгү делегейниң төөгүзүнге алдарлыг болуушкун—СЭКП-ниң XXII съездизи болунун ажылын доскаш, ССРЭ-ге коммунизм тургузарының улуг Программазын, партияның чаа Уставын хүлээп алган, бистиң улузувустуң мурнунга улуг чаагай сорулгаларны салгаш, ону шиитпирлээринин тодаргай оруктарын айыткан. Марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы байдал-биле хөгжүдүрүп кайгамчыктыг үлегер-чижээ болган партияның XXII съездизининң төөгүлүг документилерин партия чырыдыышкынының бүгү хевирлеринге ханызы-биле өөренир ужуруг. Мону барымдаалааш, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда партия организациязы партия чырыдыышкынының бөлүгүнериниң бо чылгы четчеләәшкинин әрткен чылдың дуржулгазынга даянмышаан, хынамчалыг чоруткан.

Әрткен өөредилге чылында колхозка партия чырыдыышкынының үш бөлүгүнери ажылдап турган болгаш олар өөредилгезин чедиишкинниг досканнар. Дыннакчыларга быжыг билиглерни бээр талазы-биле политшколаның пропагандизи турган эш Х. А. Отугаш, көдээ ажыл-агый экономиказын өөренир бөлүгүнүң пропагандизи турган эш Д. Т. Салчак эки ажылдаан. Эш Х. Отугаш политшколага пропагандистәәриңден аңгыда, тодаргай экономика өөренир бөлүгүмге планнаашкын болгаш бухгалтерия отчедун база башкылап турган. Пропагандистерниң чүткүлдүг болгаш тывыгыр ажылдаанының түңнели эки болуп, партия чырыдыышкынына өөредилгелер колхозтуң ажылчорулулгазынга таарымчалыг салдарны чедирген. Әрткен 1960 ажылагый чылында колхозтуң бүдүрген пентнер продукциязының бот-үнези дыка улуг болуп, центнер тараанын—7 рубль 35 көпеек, картофельдиң—40 рубль 12 көпеек, ногааның—85 рубль турган. Бир күш-хүнүнүң өртээ 68 көпеек турган.

Көдээ ажыл-агый экономиказын өөренип турган ажыл-агыйны шын организастаарының, продукцияның бот-үнезин чиигедирин колхозтуң ажыл-агыйы-биле холбаштырганының түңнелинде, колхозтуң ажылагый көргүзүглери әлээн бедээн. Бо чылын бир центнер тараанын ботүнези—3 рубль, картофельдиң — 20 рубль, ногааның — 42 рубль чедир чиигээн болгаш бир күш-хүнүнүн өртээ 1 рубль 33 көпеек чедир өскен. Часкы тарыланган 8 ажылхүнүнде 107 хуу күүсеткен. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден өртүмаа-биле 24 центнер дужүт алдынган. Колхоз күрүне мурнунга күүседир хүлээлгелерин — тараа саларын — 163,8 хуу, сүттү—110 хуу, эътти—100 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужурашканнар.

Ам чугула сорулга болза ажылчы чоннарның күжүн СЭКП-ниң XXII съездизининң шиитпирлерин, партияның Программазында айыткан сорулгаларны күүседиринче мобилизастаары болур. Бо чугула сорулганы күүседиринин бир чугула кезээ болза XXII съездиниң төөгүлүг документилерин кижи бүрүзүнүң медерелинге чедир таныштырары болуп турар. Маңаа көскү черни партия чырыдыышкыны әәлээр.

Бистиң колхозувуста бо чылын үш политбөлүгүмнер тургустунган. Олар өөредилгелерин чогуур үеларинде организастыг әгелээннер. Бөлүгүмнериң пропагандистериниде шыырак билиглиг, дуржулгалы пропагандистер болгаш ол ажылга чүткүлдүг аныяк тускай әртемниглерни шилип киргилээн. Партия чырыдыышкынында СЭКП-ниң XXII съездизининң материалдарын ханызы-биле өөренип кирген болгаш ол чугула теманы өөрениринге дыннакчыларның сонуургалы кайгамчык бедик болуп, әрткен кичээлдерниң организастыг, идейлиг деннели дыка бедик болган.

Партийжи пропаганданың деннелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизининң шиитпирлерин күүсетпишаан, база бодувустуң чыып алган дуржулгаларывыска даянгаш, партия чырыдыышкынынга өөредилгелерни бедик деннелге, организастыг чорудар дээш партия организациязы бүгү хемчеглерни алыр.

М. БОЙДУ,
колхозта партия организациязының секретары.

СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Бистиң республикавыстың болгаш бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле кады СЭКП-ниң XXII съездизининң төөгүлүг шиитпирлерин, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдерин болгаш түңнел чугаазын, партийжи съездининң делегаттарының аңаа чугааларын шуптузуп мен бүрүнү-биле хүлээп ап деткип турар мен.

Партияның съездизининң хүлээп алганы, Коммунистиг партияның чаа Программазы — амгы үениң коммунистиг манифези болуп турар. Совет кижилер ону бодунуң амыдыралының болгаш демиселиниң кара чаңгыс шын программазы кылдыр хүлээп ап турар болгаш ону ажыл херек кырынга боттандырар дээш бүгү-ле чүвени кылырынга беленин илередип турарлар.

Бистиң чүс чыл—коммунизмниң чайнаанчак тиилелгезиниң чүс чылы. Совет улустуң шилип алганы чаагай оруу-биле ам үеде Европаның болгаш Азияның хөй-хөй улустары бар чоруурлар. Бүгү чурттарның болгаш чер делегейниң бүгү динтериниң улустарының бо оруктап шуптузу баары ыңдыг уе удавас келир.

Партияга улур фракционерлер, чажыт күткүкчүлер болгаш карьеристер Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң, Булганиниңиң, Первухиниңиң, Сабуровтуң болгаш оларга каттышкан Шепиловтуң бөлүүн сойгалап илередирин, идея талазы-биле чылча шаварын хандырган эш Н. С. Хрущевка баштаткан ленинчи Төп Комитеттиң ажылын мен бүрүн, долузу-биле чүүдүг деп санап турар мен.

Партияга улур бөлүктүң ажылчорудулгазын СЭКП-ниң XXII съездизи бүгү партияның мурнундан шыңгыы бурыу шаптышаан, СЭКП-ниң XX съездизининң айытканы ленинчи курсту боттандырарының талазы-биле СЭКП ТК-ның ажылчорудулгазын чаңгыс ун-биле чүүдүг деп көрген.

Владимир Ильич Ленининиң Мавзолейинин дугайында болгаш Мавзолейден Сталинниң сөөгүн үндүрер дугайында партияның XXII съездизининң доктаалын кончуг шын деп мен санап турар мен. Кызыл Шөлде Мавзолей болза Владимир Ильич Ленининиң — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің үндезилекчизинин, бүгү делегейнин ажылчы чоннарының улуг баштыңчызының болгаш башкызының турасказалын мөңгежидери-биле тургускан. Ленининиң Мавзолейи — бистиң чурттуң улустарының, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ыдыктыг чери болур, ынчангаш ленинчи принципти каржызы-биле хамаарыштыр дерзин дошкун үүлгедигни кылып турган Сталинниң сөөгүнүн чыдар чери ол әвес-тир.

Бистер, коммунистер, бүгү совет кижилер коммунизмни тургузарының планы боттандыртынган турарынга, бистиң чуртувуска коммунизм тургустунган турарынга быжыг-биле бүүреллиг бис.

Д. РЫЛОВ,
1928 чылдан партия кежигүнү.

Узбек черге чүректиң ханызындан уткуп алыышкын

Эш Н. С. Хрущевтуң Ташкентиде чеде бергени

ТАШКЕНТ, ноябрь 10. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев Ортаакы Азияның республикаларының, Азербайджанның болгаш Казахстанның мурнуу областарының көдээ ажылагыйының ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга киржири-биле ноябрь 10-нүн кежээзинде Ташкентиде чеде берген.

Республиканың найысылалының ажылчы чоннары хүндүлүг аалчыны чүректиң эн ханызындан уткуп алган. Бүгү совет кижилериниң алыс күзелдерин болгаш бодалдарын илергейлээн сөстерни бижээн кызыл пөстерни кудумчуларны болгаш шөлдерни кежилдир азыпкан турган. Улус чон ленинчи орук-биле чуртту бүзүрелдиг чорулуп орар болунуң төрээн Коммунистиг партиязын йөрээп турар. Партияның болгаш улустуң бүзүлбас күчүлүг чаңгыс-эвинге алдар болдурган, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының программазын хүлээп алган СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар болдурган йөрээлдерни чүс-чүс транспарантыларда бижээн.

Ажылчы чоннарның хөй санныг төлээлекчилери Н. С. Хрущевту уткуп алыры-биле аэропортка чедип келгеннер.

СЭКП ТК-ның Президиумунун кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Р. Курбанов, республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Я. С. Наеридинова, а ол ышкаш чөвүлел хуралга киржир өске-даа республикаларның удуртукчулары аэродромга чеде берген турган.

Уткааннарның аразында —ССРЭ-нин болгаш Узбек ССР-нин Дээди Советтериниң депутаттары, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бар.

Н. С. Хрущевтуң ужудуп келгени «ИЛ-18» самолет бетоннуг орукка хонупкаш, аэровокзалдың бажыныың чанынга чедип келген. Хөвең тарылгалыг республикаларның партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары Н. С. Хрущев-биле чылыы-биле мендилешкен.

Н. С. Хрущев микрофонга чедип келгеш чугаалазаны болза, ам болур деп турар чөвүлел хуралга чүгле хөвең дугайын эвес, харын база эът дугайын чугаалажыр дээш хүннээректелген Узбекистанга СЭКП-ниң XXII съездизинин соонда дораан-на чедип келгенимге өөрүп тур мен дээрге, уткааннар изии-биле адыш часкап турган.

Аэропорттан хоорай аразынга бүгү орукту дургаар Ташкентиниң оон мун чурттакчылары Н. С. Хрущевту изии-биле уткаан.

Төрээн Коммунистиг партияга кызыгаар чок ынакшылдың бүрүн сагыш-сеткили-биле Узбекистанның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXII съездизинин айыткан улуг планнарын алдарлыы-биле боттандырарынга боттарының беленин илергейлеп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки чыылдазының чедиги сессиязын 1961 чылдың декабрь 6-да Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1961 чылдың ноябрь 9.

ДАГЖЫЛАР ХООРАЙЫН ЭДЕ АДААН

КИЕВ. (СЭТА). Сталино областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, шахталарының, тудугларының, совхозтарының, колхозтарының, әртем албан черлериниң болгаш өөредилге черлериниң коллективтериниң күзелин, а ол ышкаш хөй-ниити организацияларының дилээн барымдаалааш, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың ноябрь 9-та Чарлыын ёзугаар Сталино областы Донецк область, Сталино хоорайны—Донецк хоорай кылдыр чаартыр адаан.

Москваның күрүне цирициниң артистери СЭКП-ниң XXII съездизинге аалар болдурган улуг программалыг концертти белеткээш, циркти эргим аалчыларынга — съездиниң делегаттарынга ойнап бергеннер. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Оскал-оолдуң удуртканы тыва цирк бөлүүнүң артистериниң солун көргүзүглерин чыылганнар улуг сонуургал-биле уткуп алганнар. «Найыралдың цирк шөлү» деп адаттынган ол концертти көөрү-биле делегаттар — СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары С. К. Тока биле Тыва облүүскомнун даргазы М. К. Мендуме олар база чорааннар.

Чуруукта: эштер С. К. Тока, М. К. Мендуме олар тыва цирк бөлүүнүн артистери-биле кады.

Фото Г. Тейтельбаумнуу.

Штаттан дашкаар инструкторлар — партия комитеттеринин кол күжү

Партия райкомнарынга, хооркомнарынга, обкомнарынга штаттан дашкаар инструкторларны тургузар дугайында 1958 чылдың сентябрь 30-де СЭКП-нин Төп Комитеди доктаал үндүрген. Штаттан дашкаар инструкторларның санын партия эге организацияларның санын барымдаалап тус-тус партия комитеттери боттары шиитпирлээрин ол доктаалда айыткан.

Штаттан дашкаар инструкторлар партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле улуг күш болуп, партия эге организацияларының ажылынга хүн бүрүнүң практиктиг дузаламчызын көргүзер ужурлуг. Олар партия организацияларының ажылын чүгле хынаар, оон түңнелдерин илеткээр эвес, харын ажылда бар четпестерни чайладып узуткаар талазы-биле сүмелерни киирер, боттуг хемчегларни алыр хүлээлгелиглер. Штаттан дашкаар инструкторнуң кол соруулгазы кижилерни бүзүредири, сургаары болур.

Штаттан дашкаар инструктор кижи чүгле берген даалгаларны күүседиринге өйлежир эвес, боттарының быжыглаттынган участокторынга бот инициатива-биле чаа үүлдерни кылыр ужурлуг. Оларны аргалыг-ла болза райкомнарның бюроларынга, пленумнарынга болгаш партия активтеринге үргүлүү олуруштуруп турар болза эки. Чүге дээрге, инструкторлар районнуң ниити амыдыралы-биле эки таныш болур ужурлуг. Партияның кудуку организацияларының ажылынга дузалажыр чүве болганда, районда ажылдың ниити байдалын эки билип, эге организациялар секретарьларынга ону өй-өйде таныштырып, олар боттарынга чогуур түңнелди кылган турарын бодаза чогуур.

СЭКП ТК-ның үстүнде айыткан доктаалын удуртулга болдурбушаан, партияның Кызыл хооркому болгаш райкомнары штаттан дашкаар инструкторларның бөлүктерин тургускулаан. Амгы үеде партия райкомнарында болгаш Кызыл хооркомунда ниитизи-биле 122 штаттан дашкаар инструкторлар санаттынып турар. Оларның хөй кезин парторганизацияларның ажылынга идепкейлиг киржип, берген даалгаларны күүседиринге улуг харысалгалының илередип турарлар.

Ынчаарга инструкторларны шилип алырда, оларның амыдыралчы дуржулгазын, бүдүрүлгечи мергежилин, организакчы талантылының хынамчалыг өөренип көөрүн, оларның хөй кезин ажыл-агыйның, культура амыдыралдың түс-тус адырларының аайы-биле тускай эртемниглер болган турары чугула.

Партия райкомнарының штаттан дашкаар инструкторларынга ажылдап турган, боттарын билдилиг организакчылар кылдыр көргүзүп шыдааны-биле партияның удуртур ажылынче дешпин үнгүлээн кадрлар бисте эвээш эвес. Чижээ, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң штаттан дашкаар инструктору турган эш К. Идам-Сүрүн ам партияның Улуг-Хем райкомунуң организас килдизинин эргелекчизинге сонгуткан, ол-ла райкомнуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизинин штаттан дашкаар инструкторларындан эштер Д. Ондар СЭКП-нин Эрзин райкомунуң ийиги секретарынга, А. Салчак ол райкомнуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизинин эргелекчизинге, СЭКП-нин Тес-Хем райкомунуң организас килдизинин штаттан дашкаар инструктору турган эш М. Чоксум ол-ла райкомнуң ол-ла килдизинин эргелекчизинге депшээн дээш өске-даа.

Партия комитеттеринде штаттан дашкаар инструкторларның шынар составы сөөлгү үеде өскөн экижээн. Штаттан дашкаар бүгү инструкторларның 73 хире хуузу дээди болгаш ортумак өртемниглер ийикпе оларның хөй кезин тускай өртемниглер. Чижээ, СЭКП-нин Кызыл хооркомунуң штаттан дашкаар инструкторларының хөй кезин башкылар, өмчилер, экономистер, транспорт болгаш культура ажылдакчылары болуп турар. Республикада партияның кедээ райкомнарының штаттан дашкаар инструкторларының чартык кезининден хөйү кедээ ажыл-агыйның тускай өртемниглери.

СЭКП райкомнары боттарының штаттан дашкаар инструкторлары-биле ажылды чүгээр экижидип турар. Штаттан дашкаар инструкторларны СЭКП райкомнарының бюро хуралдарынга, пленумнарга, партия активтеринге болгаш райком аппарадының хуралдарынга чалап олуруштурары райкомнарның хөй кезинде өскөн практикалаттының турар, парторганизациялар секретарьлары-биле семинарларга райкомнарның штаттан дашкаар инструкторларын база олуруштуруп турар. СЭКП райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң бюро хуралдарының доктаалдары-биле штаттан дашкаар инструкторларны таныштырар практика база өскөн нептерээн. Ол чорук ажыл-агыйда херектиг байдалын билип алыр арганы инструкторларга берип турар. Чамдык райкомнарның килдис эргелекчилери штаттан дашкаар инструкторлар-биле өй-өйде беседаларны кылып, берген даалгаларының күүселдезинин дугайында оларның отчёттарын ап турарлар. Чижээ, СЭКП-нин Бии-Хем, Каа-Хем райкомнары штаттан дашкаар инструкторлары-биле 3—4 удаа сургаалдыг чөвүлел хуралдарны эрттиргилээн, оларга районнуң мурнунда турар өскөлгиг соруулгаларның дугайын чугаалажып турган.

Партия комитеттеринин пленумнарынга болгаш бюроларынга шиитпирлезе чогуур чугула-чугула айтырыгларны белеткээринге идепкейлии-биле киржип турар инструкторларның саны бисте улам-на өзүп турар. Хүлээп алдынган шиитпирлернин практиктиг күүселдезин организастаарынга олар партия комитеттеринин чоок дузалакчылары апарган. Чижээлээрге, СЭКП-нин Бии-Хем райкомунуң штаттан дашкаар инструктору эш Птицын тыва ортумак школада партия эге организациязының талазындан ында комсомол комитединин ажылын канчаар удуртуп турарының дугайында айтырыгны райкомнуң пленумунга белеткээн болгаш ук пленумнуң шиитпириниң күүселдезин эки организастаан. Ол дугайын школадз комсомол организациязының ажыл-чорудулгазының көскүзү-биле экижээнин шуут-ла чугаалап турар. Ол ышкаш СЭКП-нин Каа-Хем райкомунуң штаттан дашкаар инструкторлары эштер Гальченко, Камзалзков олар күрүне албан черлеринин профвилел райкомунуң ажылынын дугайында база парторганизацияларда кежигүн дадывырын төлеп турарының дугайында айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажыры-биле белеткээн, шиитпиринин практиктиг күүселдезинге база идепкейлиг киришкеннер. Ындыг чижектерни хөйну адап болур.

Партия комитеттеринин штаттан дашкаар инструкторлары мурнакчы дуржулганы нептередир, социалистиг чарыштарны түңнээр талазы-биле база улуг ажылдарны кылып турар. Чижээ, СЭКП-нин Кызыл хооркомунуң штаттан дашкаар инструктору эш Белов хоорайның бүүрүлге черлериниң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хынчарынга үргүлчү идепкейлиг киржип, № 4 автоколонна болгаш өске-даа транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының мурнакчы дуржулгазын өске коллективтерге соксаал чок пропагандалап келген.

Ынчалзажок СЭКП райкомнарының штаттан дашкаар инструкторлары-биле ажылында ам-даа улуг четпестер барын демдеглээр херек. Партияның Бай-Тайга, Тожу, Тес-Хем, Өвүр болгаш Барыын-Хемчик райкомнары штаттан дашкаар инструкторлар-биле семинарларны, сургаалдалыг чөвүлел хуралдарны мынчага чедир чаңгыс-даа катап чорутпаан. Шилип алдынган инструкторларны эге организациялар ажылы-биле быжыглаваан. Штаттан дашкаар инструкторларны ол райкомнар боттарының бюро хуралдарынга, пленумнарынга, партия активтеринге барык-ла олуруштурбайн келгеннер.

Оон туржук СЭКП-нин Тожу райкомунуң организас килдизин үр үенин иштинде чаңгыс-даа штаттан дашкаар инструктор чок ажылдап келген, а чүгле сөөлгү хүннерде райкомнуң бюрозу хары угда 7 кижини штаттан дашкаар инструкторларга бадылаан. Ол ышкаш партияның Бай-Тайга райкомунуң штаттан дашкаар инструкторларының шуптузу районнуң улуртур ажылдакчыларындан тургустунган, оларның иштинде районнуң прокурору, СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү эш Мижит райкомнуң штаттан дашкаар инструкторларының бирээзинге санадып турар. Ол кончуг шын эвес практика-дыр.

Партияның чамдык райкомнары штаттан дашкаар инструкторларның дуржулга солчуушкунунче, оларның бөлүктер аайы-биле чөвүлел хуралдарын чыып организастаарының ажылынче мырынай кичээнгей салбайн, боттарының кадрларын өстүрбейн келгенин база демдеглээри чугула. Оон ынай штаттан дашкаар инструкторларның шилип алышкынында база кончуг шын эвес үүлдер бар. Чамдык райкомнар ындыг инструкторларга колдуунда-ла хөй-ниитинин шугуму-биле эвээш эвес даалгаларлыг, дыннангыр болгу дег ажылдакчыларны шилип алыры-биле кызыгаарлаттының турарлар. Ындыг янзылыг шилип алышкын ажылга ажыктыг түңнелди берип шыдавас дээрзи билдингир.

Штаттан дашкаар инструкторлар-биле ажылда бар четпестерни болгаш оларның шилип алышкынында шын эвес практиканы ам үндезини-биле узуткап, массаның ортузунга партийжи-организастыг, полит-кижизидилгелиг ажылды экижидиринге оларның ролүн бедидер херек. Олар чүгле ынчаарда партия комитеттеринин чоок дузалакчылары, СЭКП-нин XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле кызымак организакчылар болуп шыдаан турар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП обкомунуң сектор эргелекчизи.

Бүгү күштерни — партияның съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче!

СЭКП обкомунуң бюрозунда, облкүүскомда болгаш облпрофчөвүлөлдө

1961 чылдың III кварталында республиканың автоажыл-агыйларының коллективтериниң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында

СЭКП обкомунуң бюрозу, облкүүском болгаш облпрофчөвүлели 1961 чылдың III кварталында республиканың автоажыл-агыйларының коллективтериниң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин түңнеп көргеш, ОПС-тин, Кызыл-Мажалыктың АТК-лары, «Кедээ ажыл-агый каттыжыышкынының» автобаазазы III кварталда дээре көргүзүглерни чедип алганын демдеглээн.

Чүк сөөртүрүнүң планын III кварталда тонна талазы-биле 136 хуу, тонна-километр талазы-биле 126,1 хуу күүсеткен болгаш парктың четче ажыглаарының көргүзүүнүң планын 57 хуу, техниктиг белен турарының көргүзүүнүң планын 69,6 хуу күүсеткен **Кызыл-Мажалык АТК-зын** (начальниги эш **Дворков,** парторганизация секретары эш **Рубинов,** комсомол организациязының секретары эш **Косоротов,** местком даргазы эш **Лосев**) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан болгаш ол коллективке СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң болгаш облпрофчөвүлелинин шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

III кварталда чүк сөөртүрүнүң планын тонна талазы-биле 188,9 хуу, тонна-километр талазы-биле 124,1 хуу күүсеткен, база 37505 литр бензининиң камналгазын чедип алган **ОПС-тин АТК-зын** (начальниги эш **Байыр-оол,** партия организациязының секретары эш **Подольский,** местком даргазы эш **Жаркова,** комсомол организациязының секретары эш **Тетюхина**) чарыштың ийиги черин өөлөөн деп санаан.

1961 чылдың III кварталында «Кедээ ажыл-агый каттыжыышкынының» автобаазазының, № 1, 2 чүк АТК-ларының, даг экспедициязының АТК-зының эки ажылын СЭКП обкомунуң бюрозу, облкүүском болгаш облпрофчөвүлели демдеглээн.

Хову-Аксының, Шагаан-Арыгның АТК-лары III кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн.

III кварталда социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинин түңнелдерин чугаалажып көргеш, автопарктарны, артык кезектерни ажыглаарын эжижидириниң тодаргай хемчеглерин алырын, чолаачыларның ортузунга агитас-массалыг ажылдарны күштелирерин СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш автоажыл-агыйларның удуртукчуларынга даскан.

Элегестиң шахта эргелелиниң дагжылары партияның XXII съездизинге алдар болдурган чарышка социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеткеннер.

Чурукта: «Кызыл-Хавак» шахтазында рельс салган оруктарлыг кол шахтаны улам ынай хандыр казар талазы-биле эң бедик мергежилдиг дагжылар А. Булатов, А. Лейнвальд болгаш В. Маркелов. (солагай талазындан оң талазынче).

Фото **В. Лутковтуу.**

Комсомолчу кыстың үлүү

Чөөн чүкте бедик тандыларның сувур бизеннериниң аразындан өртенги хүн чайынналчак сарыг хереддерин черниң кырынче тарадыр хереддендирбишаан, чаа-ла үнүп орган. А чайгы фермада өртенги саалда кидин түлүк. Саанчылап ажылдаа-ла үр болбаан аныяк кыс Блиновага саанчы Просковья Анфиновна кылаштап келгеш айтырган:

— Саанчылаарга кандыг ышкаш-тыр, дунмам?

— Ындыг-мындыг деп чүү чугаалаар мен. Моон мурнунда үргүлчү инек саап чораан эвес мен. Берге-ле хевирлиг ажыл-дыр. Алган инектеримниң чамдыктарының чаңы арай багай-дыр, азы өскелээш ындыглар бе, черле орта сагдырбас, даван-даван чызырадыр тепкиленип, ынай-бээр халып турып бээр.

— Аңаа черле мунгарава. Олар сени дораан-на өөзине бээрлер. Саанчы болур дээн күзелин улуг-ла болза, кандыг-даа бергелер сээн кызымак күш-ажылының оруунга хензиг-даа моондак болуп шыдавас. Бодумнуң билир-ле дуржулгамны сенээ айтып берип, шуудан алгыженче дузалажыр мен — деп, Просковья Анфиновна борбак хүрең шырайлыг аныяк кыс Блинованың эктинден чассыткан чүве ышкаш часкагылааш, кады төрээн угбазы дег хөглүг болгаш чылыг хулумзуруу-биле олче көрген.

Кижи чырык чер кырынга бүгүле чүвени кылып билир бооп төрүттүнүп келбес-ле болгай. Бо хире дуржулгалыг эш-өөрүм хөй турда, оларның арга-сүмезин дыннаан, саанчы болур дээн күзелимни ыяа-выла чедип-ле алгай мен деп шиитпирлиг бодангаш, Блинова чазык каттырбышаан, чугаалаан:

— Сураанын тып алыр, күзээнин чедип алыр деп чугаа бар болгай. Шын-дыр харын...

1960 чылдың июнь айның ортан үези. Ынчан Блинова Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунга хайдактап саар беш инекти хүлээп алган, саанчылап эгелээн үези ол.

Просковья Анфиновна аныяк кыс Блиновага саанчы кижинин харысалгалыг хүлээлгезин болгаш ажылжын тайылбырлап берип, аңаа эш хуузу-биле бир ай ажыг хиреде дузалап келген. Хүн эрткен тулум-на кыстың кызымаккай күш-ажылы өөрүнчүг түңнелдерни көргүзүп, саанчы ажылынче чүткүлүн уламна сорук кирип эгелээн. Саанчы кыстың чымыштыг болгаш шудургу күш-ажылдыг баштайгы чылы ынчаар төнген.

Галина Васильевна Блинова-кызымаккай күш-ажылы-биле эки саанчы деп атты болгаш эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Саанчы кижиниң ажылы харысалгалыг-даа, хүндүткелдиг-даа. Кандыг-даа мал сексис-шыырак, оон чип турар чеми хоолулуг болган тудум-на, оон продуктулуу бедик болуру кымга-даа билдингир. Ынчангаш «инектиң сүлү дылында» деп чугаа кончуг-ла шын сөөлеттинген. Маңаа саанчы кижиниң ролю улуг. Ынчангаш кышкы үеде Блинова саап турар инектерин ыяы-буру хоолулуг чемнер-биле бир лески, үзүктел чок чемгерип, оларның турар кажаа-хораазын соок өтпес кылдыр чылыглап, хайгаараарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Бежээки саалда доозулган. Саанчылар шуптузу сүт дужаар бажыңынга чыглып келгеннер. Ам төп сүт-бараан фермазының эргелекчилинде ажылдап турар Просковья Анфиновна Сергеева саанчыларны эргилдир көргеш, чугаалаан:

— Дыка-ла өөрүнчүг-дур, кыстар! Бистиң Блиновавыс бо чылын эрес-ле ажылдап турар-дыр. Ол хайдактап саар 12 инектериниң бирээзинден 1961 чылда 1700 кг сүтү саап алыр деп социалистиг хүлээлгени алгаш, октябрь 1-ге чедир бир инектен 1788 кг-ны саггаш ажыр күүсеткен. Эш Блинова биске эрткен чылын саанчылап келгенин эки билир силер, инек шоолуг-ла саап билбес келген ышкажыгай. Ам ол бистиң фермавыстың мурнакчы саанчызы апарган.

Шынавыла саанчы кыс чылы күүседир дээн хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, төрээн Коммунистиг партиязының XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужурашкан. Коммунизм тургузукчуларының съездизинге сорук кирген аныяк саанчы чедип алган чедишкининге оожургаваан, чыл сүүчүзүнге чедир инек санындан 2200 кг сүтү саап алыр деп чаа хүлээлгени алган.

Партияның XXII съездизинге турасказткан «Күш-ажылга алдар» деп республиканың аныяктарының эстафетазының октябрь 11-де Кызылга болган слёдунга Блинова база киришкен. Сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле ол кончуг шудургуу ажылдааш, ВЛКСМ ТК-ның «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызынга» деп демдээ-биле болгаш диплому-биле шаннаткан. Ажыл-ишке кызымак саанчы кыс Блинова ышкаш мурнакчылар бүгүдеге хүндүткелиг. Ол хүндүткелди олар боттарының күш-ажылы-биле чедип ап турарлар.

О. АЛЕКСАНДРА.

Бедик көргүзүглүг

Шагаан-Арыг хоорайның төп столоваязы бо чылдың тос айларының кайызында-даа план күүсетпээн таварылга турбаан. Столовая эрткен үш кварталдар планын 115,5 хуу, оон иштинде сентябрьның — 130 хуу күүсеткен.

Столоваяның улуг повары Е. И. Мельничковага удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп ат дээш демисежип турар столовая ажылдакчылары күш-ажылдың бедик көргүзүүн чедип ап турар. Олар эки шынарлыг, өлбек ассортиментилиг чемнерни белеткеп, чемненикчилерге өөлдеп эки бараан болуп турарлар.

Эш Мельничкованың ол бригадазының ажылының түңнелин райпо коллективинин ниити хуралынга чугаалашкаш, аңаа коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тыпсырын шиитпирлээн.

Мал кажааларының тудуу

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Ортаа-Талда сүт-бараан фермазының тудугжулары фермада тудуг ажылдарын шалышкын чорудуп турар.

Эрткен чылын колхоз аңаа сүт-бараан фермазын тургузары-биле инек кажаазының болгаш чуртталга бажыңнарының ханаларын тургускаш, ук тудугну ара соксаткан турган. Эш Топуй-оолга удурткан 15 кижилиг тудуг звенозу саанчылар чурттаар 7, сүт хүлээп алыр 1 бажыңны болгаш быжаа кажаазының тудуун доозуп, ажыглалга киирген. Ам саман-биле кылган инек кажаазының тудуун доозуп, чоокку хүннерде ажыглалга киирер дээш тудугжулар кужениишкинниг ажылдап турар.

Бызанчылар Доржатпаа, Ак-Тараа, Сюр-оол олар хүн пормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Ч. МОНГУШ.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

1961—62 чаа өөредилге чылын Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Бора-Тайга салбырында полит-бөлүгмнер организастыг эгелээн. Бо салбырда тодаргай экономика, агар политика өөренир ийи бөлүгмнер тургустунган. Ол бөлүгмнер октябрь 15-тен бээр 4—4 кичээлдерни эрттиргеннер.

Моон-биле чергелештир, эрткен өөредилге чылында бөлүгмнер, ылангыя тодаргай экономика өөренир бөлүгм, кончуг кошкак ажылдаан дээрзин демдеглээри чугулу. Ол чорук колдуунда-ла совхоз бүдүрүлгезинин экономиказын башкылаар тускай эртемниг пропагандистеринин чогу-биле болуп турган.

Совхоз бүдүрүлгезинин тодаргай экономиказын өөренир бөлүгмде бо чылын бригадирлер, ферма эргелекчилери болгаш активтер хаара туттунган. Ындыг болганда совхозтуң экономиказын амыдырал-биле холбаштыр ханы өөренир ужурлуг. Оон ынай, СЭКП-нин XXII съездизинин материалдарын, чаа Программаны өөренири бирги чергенин чугула айтырыы болуру билдингир. Ындыг болганда, эрткен чылдың четпестерин бо чылын каталтавас төлээде, совхоз бүдүрүлгезинин тодаргай экономиказын эки билир шыырак пропагандист-биле бөлүгмну хандырар дугайында совхозта партия организациязы баш удур сагыш салзы чогуур.

М. ЧАРТАК-ХУНА,
бөлүгмнүң дыннакчызы.

Кызылдың автошколазының доозукчузу аныяк оол Ооржак Дагба-Көк Совет Армиянның хүрээлениге албан эрттирип чеде бергеш, база-ла машинаның «тынын» туткаш, ону башкарып кирипкен. Шериг кезээнге үш чылдың дургузунда чолаачылап келгеш, техниканы башкарар талазы-биле бедик мергежилдиг, быжыг сагылга-чурумнуг чолаачы деп мактаныр келген.

Шериг ден халажып келгеш төрээн колхозунга чолаачылай берген. Ол ам колхозтуң мурнакчы чолаачыларының одуруунда кирген. Дагба-Көк Чадаанадан Саглыга чедир бензин сөөртүр хүлээлгезин эки күүседип, колхозунуң машина техникаларын бензин-биле үзүктелишкин чоокка хандырып турар.

Чурукта: Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң чолаачызы О. Дагба-Көк. Фотозу **Т. Кызыл-оолдуу.**

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң коллективи СЭКП-нин XXII съездизинге ажылышчы чедишкиннерлиг ужурашкан. Дүжүт ажаап алышкынын дооскан. Күрүнеге 3800 тонна тараа белеткээр хүлээлгезинден 1500 тонна хөй тарааны дужааган.

М. ДАЛАА.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Эзрбек участогунуң малчыннары хөй тарып боозадырын дооскан, Ак-Хавак пунктузу 2140, Эки-Оттуг пунктузу 1446 хойну тарып боозаткан.

В. ЧҮЛДҮМ.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда 1962 чылдың парлалга чагыдылгазы организастыг чоруп турар. Четче эвес медээ ёзугаар алырга: «Шын»—260, «Тываның аныяктары»—305, «Тувинская правда»—15, төп солуннар—45 кезек чагыттынган. Ол шупту чыл хуусаалыг.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

Улуг-Хем районда хөй-ниитинин киржилгези-биле ажылдаар радио дамчыдылгазы организастаттынган. Дамчыдылга неделя санында болуп турар.

Д. МОНГУШ.

Сөзүн ээлээннер

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннары, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери чеди чылдың үшкү чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле боттарынга алган бедик хүлээлгелерин хуусаа бетинде эрестиг күүседип, СЭКП-нин XXII съездизин күш-ажылчы белектиг утказаннар.

Совхоз бо чылын күрүнеге 2050 тонна тараа садар планын сентябрь 30-де 4166 тонна, азы 203,2 хуу күүсеткен. Ол ышкаш эт болгаш дүк садар хүлээлгелер база хуусаа бетинде күүсеттинген. Мал чемнериниң быжыг суурун тургузар соруулга-биле совхоз силос салырының планын ажыр күүсеткен болгаш сиген белеткээр планны 96 хуу күүседип, мал чемнериниң бүдүн-чартык чылга четчир курлавырын тургускан.

Тараа культураларының бедик дүжүдүн хандырар соруулга-биле часкы хову ажылдарынга белеткелди баш бүрүнгаар чорутканының түңнелинде, тарылга шөлүн өөлөөн калбартып, 8.300 гектар тарааны тараан турган.

Совхозта үш бүдүрүлге бригадалары тургустунган. Тарылга шөлү, тракторлар, комбайннар, кедээ ажыл-агый машиналары, транспорттуң дериг-херекселдери болгаш ажылчын күжү ол бригадаларда доктаамал быжыглаттынган. Оон-биле кады организакчы, мергежилдиг кадрларны бригадаларның бригадирлери кылдыр томуйлаан.

Хову ажылында 300 ажыг ажылчыннар, оларның иштинде 120 хөрээженнер доктаамал ажылдап турар. Хөрээжен чон совхоз бүдүрүлгезинге бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ийи ясли доктаамал ажылдап турар.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профвилел, комсомол, хөрээженнер организациялары, бригадалар, фермалар, звенолар, агрегаттар болгаш тус-тус ажылчыннар аразында социалистиг чарышты калбартырыы-биле чергелештир, хову ажылдакчыларынга амыдырал-чуртталганын таарымчалыг байдалдарын тургузары-биле бригадалар төптери—Улуг-Ховуда, Даг-ыр-Шемиде, Ак-Хөлда өзүлүг хову турлагларын тудуп, ажыглалга киирген. Ол турлагларда чуртталга бажыңнары, кызыл булуннар, столоваялар бар. Моон соңгаар ол турлагларга чунар бажыңнар, складтар база туттунган турар.

Совхоз 1962 чылда тарылга шөлүн 10—11 муң гектар чедирер. Оон-биле кады, тарылга шөлүнүн структуразын эде көөр. Ылангыя бедик дүжүттүг кызыл-тастын, чинге-тараанын, арбайнын болгаш база күкурузаның тарылга шөлү дыка калбарар. Бо соруулганы бүрүн шиитпирлээринге четчир техника болгаш механизаторлар бисте бар. Бо чылын безин күрүне бистин совхозка 24 комбайннарны, 12 тракторларны болгаш кедээ ажылагыйның еске-даа хөй санныг машиналарын берген.

Бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден 15 центнер, а чамдык Улуг-Ховуда, Хову-Аксы, Онгар-Буга, Даг-ыр-Шеми ышкаш черлерден 25—30 центнер дүжүт ажаап алдынган.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде бүдүрер ажылдың нормаларын хүн бүрүде ажыр күүседип, бедик көргүзүглерлиг ажылдап, механизаторларның социалистиг чарышының мурнуку одуруунга үргүлчү чорун келген мурнакчылар совхозта хөй. Оларга 350-ден 400 гектар чедир тараанны кестиргеш, тус-тузунда 600—800 тоннаны бастырган комбайнерлер М. Доржу, М. Николай, О. Ламажаа, М.Артас, М. Деге, М. Өктек-оол олар хамааржыр. Хову ажылдарынга доктаамал ажылдап, ховуда ажылышчилерниң аъш-чемин үзүктел чок кылып берип, кужениишкинниг ажылдаан эштер Бопук-Кара, В. Монгуш, А. Монгуш ышкаш поварлар бар.

Трактор-хову бригадаларының бригадирлери эштер К. Комбукай, С. Даваа, Арак-Кара, участок механиги эш Х. Аңгыр-оол, ногаажылар бригадазының бригадири эш Байыр-оол болгаш тускай өртемниглер ажаап алышкын ажылдарын чедишкиннинг чорудар талазы-биле боттарының ёзулуг организакчы ажыл-ишчи чоруун көргүскеннер.

Совхозтуң ажыл-ишчилери үрезин уруушкунун, мал кыштагладышкынын чорудуп турар. Келир чылдың тарылгазынга хереглээр тараа культураларының үрезини бүрүнү-биле урдунган. Мал кыштагладышкынынга белеткелче улуг кичээнгей салып турар бис. Бо ажылда ам 70 ажыг бызанчылар ажылдап турар. Дуржулгалыг бызанчы эш Санчижап бригадирлээн тудуг бригадазы Шык-Бажы сүт-бараан фермазында инек кажаазының, электросаалда шелчүгежин ажыглалга киирген. Оон-биле кады, Мажалык сүт-бараан фермазының болгаш механизастаттынган ийи хойжу бригаданың тудуглары база-ла тудуг бригадазының тудугжуларының күжү-биле доозулган.

Салбырлар аайы-биле чоокта чаа болуп турар хуралдарга совхозтуң ажылчыннары, ылангыя малчыннары бистиң төрээн партиябыстың XXII съездизинин ажылының түңнелдеринге холбаныр Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка кызыгаар чок өөрүшкүзүн илередип, совхозтуң экономиказын улам кедүрер талазы-биле бедик хүлээлгелерни ап турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылышчилери боттарының мурнунда салдынган соруулгаларын шиитпирлээринге моон соңгаар-даа могаг-шылаг чок ажылдаар дээрзинге чигзининг чок.

А. ТҮРГЕН-ООЛ,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН КҮҮСЕДИП ТУРАР

СЭКП-ниң XXII съездизиңге ажыл-агый, сан-хөө талазы-биле бедик көргүзүглерлиг ужуражыр, ажылчы чоннарның хереглел-хандырылгазын экижидер талазы-биле алган хүлээлгелерин Тываның кооперасчылары багай эвес күүседип келген. 9 айлар иштинде күжениишкиниг ажылдааш, бараан саарылгазының планын ниитизи-биле 101,7 хуу, оон иштинде садыгныын—101,7 хуу күүсеткен, эрткен чылдың 9 айларынга деннээрге бо чылдың ол-ла үезинде 5289 мун рубль хөй түүнүг бараанны республиканың ажылчы чоннарынга саткан. Эт, сүт, дүк белеткели чедишкиниг боттанган, картофель белеткээриниң планы 105,4 хуу күүсеттинген.

СЭКП-ниң XXII съездизиңге алдар болдурган социалистиг чарыштың киржикчилериниң иштинде коммунистиг деп ат дээш 244 кежигүннүг 22 бригада, 4 коллектив демисежин турар. Облпотребсоюзтуң АТК-зында эш Скопин бригадирлээн септекчилер болгаш чоланчылар бригадазы бо чылдың чүүк сөөртүлге планын сентябрь 26-да 146 хуу күүсеткен, ол ышкаш чоланчылар эштер Ушаков, Чуликов олар чүүк сөөртүлгезиниң талазы-биле чылда алган хүлээлгелерин сентябрьда-ла ажыр күүсеткилээн. Олар ам чеди чылдың дөртү чылының планынга кириштир ажылдап турарлар.

Чаан-Хемчик райпозуның район магазининде коммунистиг деп ат дээш демисежип турар эш Фоминых бригадирлээн 7 кижи составтыг бригада 9 айларның планын 107,5 хуу, а ол ышкаш боттарының алган хүлээлгелеран ол-ла райпонуң идик садыының садыгзызы эш Шоева 113 хуу, № 13 магазининиң эргелекчизи эш Лаврененко 128 хуу күүсеткеннер. Баа-Хем райпозуның район төвүнде столоваязының коллективи коммунистиг деп ат дээш улуг повар Кузьминанын удуртулгазы-биле демисежин турар, ол коллектив 9 ай планын 110 хуу күүседирин чедип алган.

СЭКП-ниң XXII съездизиңге төлептиг ужуражыр, ажылчы чоннарның хереглелдерин хандырарын экижидер, магазиннериң болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын культурлуг чаа байдал-биле организастаар, социалистиг чарышты боттуг удуртур талазы-биле ажылды бистиң чамдык садыг организацияларывыстың удуртукчулары сөөлгү үеде элээн экижиткен. Кызылдың горпозу (даргазы эш Мажов) 9 айларның бараан саарылгазының планын 101,3 хуу күүсеткен, хоорайның хуучуларының хүрээлеңинге 1100 хире чаа кежигүннерни кирип ап, оон хөренгизинге 7280 рубльди немештирген. Горпонуң шугумунда коммунистиг деп ат дээш 8 бригада, 4 бүдүрүлге черлери демисежин турар, 31 улуг садыг черлеринде, 29 магазиннерде өртектиг түүлдерни кады харылаар бригадалар ажылдап турар, № 2 болгаш 3 столоваяларны чаарты дерип тургускулаан.

Бо чылын хоорайга тускайжыттынган, чүгле чаңгыс аай бараан садыглаар 16 магазиннерни ажыглалга кирери-биле белеткен турар. Садыгның мурнакчы депшилгелиг хевирлерин ажыглап, өртектиг түүлдерни кады харылаар бригадаларны көвүдеткениниң түүнелинде, горпонуң бараан саарылгазының хемчээли элээн улгаткан. Чижээ, № 20 магазинге эрткен чылын ийи кижи садыглап турда, 9 айларда ол 131 мун рубль (чаа акша-биле) саарылгалыг турган болза, бо чылдың эгезинден бөөр аңаа өртектиг түүлдерни кады харылаар 3 кижини тургузарга олар үстүнде хуусаа иштинде 232 мун рубльдиң саарылгалын кылган, эрткен чылдаазындан 101 мун рубльдиң барааннарын хөйну саарган ийикпе азы 77 хуу өзүлделиг болган. Ол ышкаш садыгжызы чок садыг эрткен чылдың 9 айларында 127 мун рубльдиң орнунга бо чылын 276 мун рубльдиң барааннарын саарган.

Облпотребсоюзтуң коллективтериниң аразында бир чугула ажылагый чери—оон АТК-зының коллективи (начальниги эш Байыр-оол) чеди чылдың үшкү чылының бүдүрүлге планын күүседири дээш социалистиг чарышка Тываның автоажыл-агыйларының бирги одуруунда чоруп турар. Партияның XXII съездизиңге алдар болдурган социалистиг чарыштың ийиги квартал түүнелинде СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң база Роспотребсоюзтуң болгаш садыг, кооперация албан черлериниң ажылдакчыларының профөвилел ТК-зының шилчиир Кызыл туктарын ол чаалап алгаш, бирги чергениң акша шаннылын алган. Үшкү кварталдың социалистиг чарыжынга автотранспортчулар ийиги черни өөлөөн. 9 айларда чүүк сөөртүлге планын тонна талазы-биле 188,9 хуу, тонна-километрнинин — 124,1 хуу күүсеткен, тонна-километр чүүк сөөртүлгезиниң бот-үнезин 6,5 хуу чиигеткен, автомашиналарның резин дугуйларын 6100 рубльге, кывар үүлдү 5000 рубльге камнап алган болгаш күрүнеге орулга кирериниң планын 9 айларда ортумаа-биле 371 хуу күүсеткен.

Коллективте партия, профөвилел организациялары ажылчыннар ортузунга политик-кижизидилгелиг ажылды өлөөн экижиткен, клуб болгаш библиотека доктаамал ажылдап турар. Коммунистиг кижизидилгениң школазы организастаттынган, ыында политехниктиг болгаш экономиктиг бөлүмнериниң өөредилгезин чорудуп турар. Чоланчыларның билиин бедидер хемчегларни ап келгениниң 3 класстың чоланчылары 2 классче, ийигазинден биргизинче үргүлчү шилчип турар.

Оон-биле кады социалистиг чарышты боттуг организаставайн, ону удуртпайн, садыгның депшилгелиг чаа хевирлерин ажыглавайн, мурнакчы дуржулганы нептеретпейн эрги байдал-биле ажылдап турар чамдык садыг организациялары бисте ам-даа бар. Тес-Хем райпозу эрткен 9 айларның планныг онаалгаларын бараан саарылгазының талазы-биле чүгле 90,5 хуу, оон иштинде ниитиниң чемненилгезиниин — 78,5-ле хуу күүсеткен. Район төвүнде улуг магазинде болгаш аъшчем магазининде өртектиг түүлдерни кады харылаар кижилерни четче организастап тургуспаан, ында чаңгыс-чаңгыс садыгжылар ажылдап, улуг магазиннериң ол-бо талаларынче ыңай-бөөр четтикпейн маңнажын турарлар, садып алыкчылар база-ла ол-бо талада өөлчег маңзан, шугулдаан турар таварылгалар илереп турар.

Ажылчы чоннарның хереглелин дүрген хандырар, садыг саарылганың хемчээлин улгаттырар төлөде, 5 мунаан хөй саарылгалыг магазиннерге өртектиг түүлдерни кады харылаар 2-ден хөй садыгжыларны тургузар хемчеглерни Тес-Хем райпозунаан аңгыда, Чаа-Хөл, Сүт-Хөл рабкооптары четпес боттандырып келгенин база демеглезе чогуур.

Сорулга болза кооперасчылар боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алыры, бо чылды эң эки түүнелдерлиг доозары болур. Оон-биле чергелештир бистиң бүгү магазиннеривистиң, хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң, кызыл-буруңнарның, клубтарның кышка белеткелдерин хынап, четпестерни чайладыр хемчегларни дарый алыры чугула. Таңды-сыннарның ажык-байлаа—алук белеткелинче бистиң бүгү ачыларывысты шын организастап турган, «чымчак алдын» тывыжының күрүне планын алдарлыы-биле күүседирин чедип алыр ужурлуг бис.

Тываның хереглел кооперациязының коллективтери, оларның бүгү ажылдакчылары СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдралга боттандырып, ажылчы чоннарның материалдыг хереглелдерин хандырарын экижидер дээш улам-на күжениишкиниг ажылдаарлар.

И. ЛОПСАН,
облпотребсоюзтуң баштаар черинің даргазының кадр талазы-биле орлакчызы.

Механизастаттынган хойжу бригадаларның кышкы үеде кылыр ажылдары

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында бо чылын механизастаттынган 20 ажыг хойжу бригадалар тургустунган. Оларның иштинден элээн хөй бригадаларның ажылы шулуудап, чамдыктары харын-даа ажыл-агыйжы бот-орулга чарылгаже шилчип кирген. Ындыг бригадалар болза Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Кара-Талда О. Осур-оол, Кадый-Бажында М. Ыйма, «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатайда М. Тыртык, Эрзиниң «Мөрен» колхозунуң Божалыгда С. Талчын, Бин-Хемниң «Өөк» совхозунда Й. Карбы, Чаан-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң Дувуренде О. Лопсанчап баштаан болгаш өске-даа чамдык бригадалар болуп турар.

Ындыг болза-даа чамдык ажылагыйларда бригадалар чүгле ат кырында бригадалар кылдыр ёзу барымдаалап тургустунган. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Шыра-Былакта, Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозунуң Кара-Чыраада болгаш өскеда бригадалар ажылын шулуудап чадаалаш, сандарап тарап турар.

Мынчангаш хой ажылында депшилгелиг арганы ажыл-агый бүрүлүнге нептередип, чаа-чаа бригадаларны тургузуп, амдан эгелеп оларның сан-расчеттарын кылып, боттарын эки организастаам, ажыл-агыйжы бот-орулга чарылга санынга 1962 чылдың январь 1-ден эгелеп кирери кол сорулга болур.

АЖЫЛДЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ

Механизастаттынган хойжу бригадаларның ажылының эң-не харысалгалыг болгаш берге үези кыштаглаашкын. Ында кол чугула түүл болза кышка белеткел, одарларны ажыглаары, белеткеттинген мал чемнерин кыштың айларынга таарыштыр хуваап алгаш малды чемгерери, хойларның хураганнаашкынына белеткенири болгаш төрүүр хойларны менди хураганнадыры, оларның хураганнарын чидириг чокка камгалап алыры болур.

Колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунган бот-орулга чарылгалыг хойжу бригадаларда колдуундаа 2000-даан 5000 баш чедир хойлар быжыглаттынган. Чижээ, 2800 баш хойларлыг бригадаларның хоюнуң тургузуу (эр-кыс, азы-хар ийи) мындыг: төрүүр хойлар 1000—1200 баш, аныяк мал (бо чылын төрүттүнген) 800—900 баш, ирттер 600—700 баш болгаш кошкарлар 10—15. Бригаданың кежигүннери 14—15 кижи. Олар колдуунда-ла 6—7 өрегелер болур. Ындыг болганда хойларны каш-каш баш хойларлыг коданнар кылдыр кыштадыр болза эки? Кыс хойларны 350—350, азы 400—400 баш үш коданга, аныяк хойларны 400—400, азы 450—450 баш ийи коданга, ирттерни бир кодан, каттышкаш 6 коданга үзүп болур.

Кышты октябрьның 15-тен эгелээш апрель 15-ке чедир деп санап алырга 6 ай азы 180 хонук апаар. Бригаданың кежигүннери шупту денге ажылдаар чүве төлөде 180 хонуктарны 14 кижиге үлөөрге бир кижиге-ле 12—15 хонук онаажыр. Бригадада 6 кодан бар болганда 180х6=1080 кадат-хүнү болу бөөр. 1080 кадат-хүнүн 14 кижиге үлөөрге бир кижиге-ле 75—80 хонук онаажыр. Мынчангаш бригаданың кежигүн бүрүзү 180 хонуктуң 75—80 хонуун хой кадарып эрттиргеш, 100—105 хонуктарын бригаданың өске ажылдарын кылып болур. Мынчаар санап келирге ол 14 кижи 2800 баш хойларны кадарар, кажаа алаан коптарын хоорар, маллың чиир сигенин сөөртүр, хураган ыдар болгаш оон-даа өске ажылдарны бүрүн кылып күүседиринге четчир.

Бир кижи 75—80 хонукта хой кадарар, 30—45 хонукта хураган кылып, сакманщиктээр, 30—40 хонукта мал чеми сөөртүр, 10—15 хонукта ыяш сөөртүр, 10—15 хонукта дыштаныр апаар. Бо бүгү түүлдерни санап турган, бригадир кижи бүгү кежигүннериниң кылыр ажылларын планнап, хуваап алыр ужурлуг. Кылган ажылдар табельге бижиттинген турар.

Ажылды хонуктап санаарынаан аңгыда кылыр ажылың хүнде күүседир чижек нормазын база планнап дугуржуп алыры чугула. Чижээ, бир хүн хой кадарары бир бүүдүн норма болур болза, бир хүн бир сакманщиктың хураган эмзирер нормазы (20-ден 45 чедир), 3 кижи бир кодан хой кажаалы хоорап, коптарар, 20—30 км чеден машина-биле 2—3 рейс кылып сиген, силос сөөртүр, шанак-биле 2—3 аттыг бир катап сиген сөөртүп эккээр, азы бригаданың кежигүннеринге оттулар ыяш сөөртүр болза, база-ла бир хүннүң нормазы кылдыр дугуржуп алыр ужурлуг.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Кыштаглаашкын үезинде хөй ажылдар төрүүр кыс хойлар коданынга хамааржыр. Мынчангаш оон белеткелин эң-не хынамчалыы-биле кылып алыры чугула. Аңаа хамааржыр түүлдер болза:

Үш кодан төрүүр хойларның турар черлерин бригаданың төвүнде улуг кажаага чоок кыштагларга тургузуп алыр. Ол хойларны август, сентябрь айларда тарып боозадып каан түве төлөде, оларның хураганнаашкынны февраль айда эгелээр. 350—400 баш төрүүр хойлар 100—150 чедир хураганнай бөөри билек оон артканнарын төп кажаага аппарып, хураганнадып алырга кончуг эптиг. Кажан ол хойлардан 50—100 хире-ле төрүүр хойлар арттарга оларны ам дедир демги кыштаанга аппаарга азы ол хире хойларны баштай хураганнаан хойларга кадып каарга ажыл чиик болур. Ынчангаш, төрүүр 1200 хойларның чартык кезин кыштаар коданынга, а чартык кезин төп кажаага хураганнаар. Хой оолдаашкының мынчаар организастап алырга ажыл өлөөн чиик эртер болгаш хорамча чок болур.

Хойларның хураганнаашкының мынчаар организастаарга кол күш төп кажаага салдынар апаар. Бир эвес үш коданның хойларын ол-ла черлеринге хары угла бүрүн хураганнадырга бүгү күш үш чарлыр апаар. Мынчангаш бригаданың күжү ол-бо чарылгаш дем чок байдалга таваржып болур. Төп кажаа тудуп албаан бригадалар бо талазы-биле бир улуг кыштагны мал кыштатпайн курлап алгаш база ынчаар ажылдап болур.

Аныяк малды 400—450 баш кылдыр үскеш, ийи кыштагга, 700 ирттерни бир коданга тургузуп, кыштың дугуржуда кодан бүрүзүнүң одарын үш солууру-биле катоннарга (ажык кажааларга) кыштадып болур. Барык-ла ийи ай болгаш-ла одар солуур болза, олар кончуг семис болгаш хүр чыл ажар. Мал чеми база камналгалыг, хойларның дүгү эки шынарлыг болгаш сырый, узун, хөй үнер, төрүүр хойларга мал чеми хөй онаажыр апаар.

Бир эвес оларны эрги ёзу-биле октябрьдан эгелээш апрельге чедир чаңгыс черге кыштагладыр болза, олардан продукция алыры бергеден, харын-даа мал чудал кыштаар. Чүге дээрге чаңгыс черге мал үр турарга одары шыырланып, сазаннаныр, кыш соонда олар улам ыраагаш, мал чедип барып оттап чиири бергеден деп түве кымга-даа билдингир. Механизастаттынган бригадалар хойларны катонга ажаап кыштадыр арганы ажыглаары оларның кол сорулгазы болур ужурлуг.

Моон ужурунда кодан бүрүзүнүң кыжын кежүп хонар черлерин амдан эгелеп планнап алгаш, ол черлерге катон кажааларны эрте дээре тудуп эгелээри чугула. Чижээ, октябрь, ноябрь айларда тарап хоорзуңунга кадаргаш, декабрь, январь айларда хар хөртүктеп дүй база бөөр оларларга, а февраль, март айларда бригаданың төвүнче, сиген, силостуң чоогунга, мөөс, карантыларлыг, чуга харлыг черлерге кээп кыштаглаашкынны доозар ужурлуг. Катон кажааны төгерик хевирлиг, бедии 1,5—2 метр, бир хойга күскээр 0,7 дөрбелчин метр, кыш ортузунда 0,4—0,5 дөрбелчин метр, часкаар чылый бергенде 0,6—0,7 дөрбелчин метр онаажыр кылдыр тудуп алыр.

Тудар материалдарын үш метр дурттуг, бедии 1 метр үш-үш маңзыларгыг щиттер (ханалар) кылып ап болур, 400—500 баш хойга 18—25 ындыг ханалар кирер, бир болза чыраа, хараган-биле ийи каът кылдыр сырый өрөөш, аразынга саваң, өдек дыгын ап болур. Щитбиле тутканда ханазын 1—1,5 метр саваң богу салгаш даштын өдек көржең-биле хөөп алыр. Ындыг кажааларны хат, чывар чоң ыжык, ындыг-даа болза хүннээрек өдектиг черлерге тудуп алыр.

Хойларны катонга чажындан чанчыктырып өөретпес болза хоржок. Бир эвес мурнунда-ла чылыг кажаага тургузуп өөредип каан хойларны катонга кириптерге шылаштпайн баар түүлдер база бар. Ындыг түве төлөде харын бо чылын төрүттүнген хураганнарны амдан эгелеп катоннарга чанчыктырары чугула. Ирттер катонга черле ажырбас. Аныяк малларны баштайгы чылда катонга кыштаырда немелде чем бөөри чугула. Читала болгаш Бурятияла хойжулар төрүүр хойларын шуптузун катонга кыштадыр, чүгле хураганнап эгелей бергенде ам төп кажаазынга эккээр, хураганнаашкын доостуру билек-ле база катап катоннап чорүй баар. Ынчангаш олар 5—10 мун төрүүр хойларны чаңгыс-ла улуг кажаага өөлчештир хураганнадып ап турар.

Мал турар чер бүрүзүнге белеткеп алыр кол-кол түүлдер: бүрүн септеттинген кажаа, төрүүр хойлар кыштаанга хураган кажаалаар чылыг кажааларр, 1—2 ай иштинде чиир курлавыр сиген, хойжунуң оттулар ыяжы, хойнуң чиир дузу—мындыг ажылдар болур.

ОДАРНЫ АЖЫГЛААРЫ

Механизастаттынган хойжу бригаданың хоюнуң калады чурумчуур төлөде, одар ажыглалы база-ла чурумчуур ужурлуг. Эргиниң чанчылы болган план чок сула кадарыышкынаан адырлыр херек. Бригадир кижи ол одарга хой кадарар кижилер-биле кады кыштаганың денискээрин ажыглаар чурумун баш удур кылыр. Дуржулгалардан алырга, баштай шала ырак, хар дүй база бөөр черлерни, оон чоорту чоок одарларны ажыглап, бир черге-ле 6—10 хонуктан өткарар. Мал төрүй бөөр үеде ажыглаар чоок, мөөс черни аал чоогунга курлап ап турар. Бригадир ол черлериниң ажыглалын календарь план ёзугаар откарар кылдыр планнаам, хойжулардан ол ёзугаар негээри чугула.

Дилиндектеп өткарары деп чаа арганы ажыглаары чугула. Оон утказы болза бир дилиндекке-ле 6—7 хонгаш, дараазында дилиндекке баары болур. Одар колдуунда-ла 7—8 ындыг дилиндектерге үстүнген турар. Оларны эргип чорда-ла баштайгы одарга 30—40 хонгаш келир, а чайын болза бир хонуктан эргиирге 7—8 хонгаш-ла эргип келир. Кыжын ол чоруқ таарышпас. Чүге дээрге шыырланы берген одар дараазында ажыглаттынмас.

Бригадир кижи төрүүр хойларның, аныяк хойларның, ирттерниң одарларын шуптузун тус-тус ынчаар планнап бөөр ужурлуг.

МАЛ ЧЕМНЕРИН НОРМАЛАП, ҮЛЕП-ХУВААРЫ

Бригадалар колдуунда-ла бир башка онааштыр 150—200 кг сиген, 100—150 кг силос белеткеп алгылаан болур. Чамдыктары харын-даа оон ыракта эвээш. Ынчангаш оларны нормалап, үлеп-хуваап, планнап алыры чугула. 150 кг сигенни кыштың 180 хонуунга үлөөрге бир хүн бир кг безин четпес. Сигениң эң-не хөйүн төрүүр хойларга бөөр, аныяк хойларга арай эвээштя, ирттерге эң-не бичени бөөр, харын бербес-даа болза ажырбас. Чижээ, хойнуң боос чоруур үези 150 хонук болгай. Кыжын хойнуң хар алдынан казып одарлап чорааш бир хүн тып чиир чеми 2,5—3 кг курраг сигеден эртпес.

Чер одарының сигениниң үнезин чемгерилге единицазы-биле санаарга кескен сигенден ыракта бедик. Аңаа кескен 1 кг сиген 0,3—0,4 чемгерилге единицазынга деннежир болза, одар сигени—0,4—0,5 чемгерилге единицазынга деннежир. Оон ужурунда 2,5 кг сиген 0,4—1,0 чемгерилге единицазы болур. Сувай хойга бир хүн 0,9—1—0 кг чемгерилге единицазы чеде болза, боос хойга ол эвээш, ылангыя хойнуң боозунуң сөөлгү айларында бир хүн 1,5—1,6 кг чемгерилге единицазы хереглеттинер апаар. Ол үеде боос хой хар алдынан 2 кг сигенни арай боорда тып чиир болгай. А аңаа болза 3—4 кг сиген ыяавыла херек.

Ынчангаш хойнуң ол үеде хереглээр нормазын чедиштир бөөри-биле 1—1,5 кг сигенни немелде чем кылдыр бөөр апаар. Бригада 2800 хойларының бир бажынга онааштыр 150 кг сиген белеткээнде ол 420—430 тонна сиген болур. Төрүүр хойлар 1200 баш, ынчангаш бүгү белеткээн сигениң 50—60 хуузун оларга бөөр апаар. 210—215 тонна сигенни 1200 баш хойларга үлөөрге бирээзинге-ле 175 кг сиген онаажыр. Оон ужурунда боозунуң баштайгы айларында (октябрьның чартыы, ноябрь, декабрь) 75 хонук иштинде 1 хүнде бир хойга 1 килограммны чидиртин болур. Ол 90 тонна сиген болур, а боозунуң сөөлгү айларында 1,5—2,0 кг сиген бөөр апаарга ол 120—130 тонна деп болап алыр херек. Оон арткан сигенни аныяк малларга бичелеп, ирттерге мырынай эвээштя бөөр. Хой хураганнаан соонда чиир болгаш хураганнарга чидиртир сиген оон камнаттынып үнер. Бир эвес бригада хөй силос белеткеп алган болза, сиген эвээш чарыгдаттынар, харын-даа тараа чемнерни камнап алырынга дөгүм болур.

Хойнуң боозунуң ийи дугаар чартыында хойга хөй силос берип болбас, ол үеде тараа чемнер бөөр. Төрээн соонда 1—1,5 ай иштинде хураганнар оътка киргиже чедир хой хураган өмзирер үеде силос, тараа бөөри ажыктыг. Мынчангаш сиген, силос, тараа чемнерни ол чугула үелерде малга бөөрин планнап алыры чугула. Кайы-даа хүнде малга чем бөөри хүннүң соок, чылыындан база хамааржыр. Соок, харлыг хүн чемниң нормазын көвүдеткеш, чылыг, хүннээрек хүннерде эвээжелир. Хүн дурту кыскада чемни көвүдедир бергеш, хүн дурту узунда эвээштя бөөр. Бо-ла түүлдерни сагыыр болза, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр болгаш хойлар ара салбас-даа, семис, шыырак, күштүг кыш ажар.

Моон ужурунда төрүүр хойларның бир кыштаанга 60—70 тонна, аныяк хойларның бир кыштаанга 30—40 тоннаны, ирттерге 15—20 сигенни чарыгдаш, оон артканын курлавырлап алыры чугула. Силосту аныяк хойларга хөйну, а төрүүр хойларга боозунуң өгезинде болгаш хураган өмзирер үелеринде база арлы болгаш

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XVI сессиязы

XVI сессияның хүн айтырыының чугула үүлү—«Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсырының дугайында Декларацияның боттаныышкынының дугайында» айтырыгны чугаалажып көөрүнче Кол Ассамблея өгелеп кирген. Ассамблеяның ноябрь 7-де болган пленарлыг хуралында ССРЭ-ниң төлээлекчизи С. Г. Лапин үүве чугаалаан.

Эрткен сессияга колониализмни долузу-биле, озалдадыышкын чокка узуткаарының дугайында Совет Эвилелиниң саналының улуг ужурдуғалының болгаш делегейниң бүгү улустарының ону изии-биле деткээнин Лапин онзалап айыткаш, бо талазы-биле Декларация колониализмге өлүмнүг шииткел болганын демдеглээн.

Ынчалза-даа ол шииткел күүсеттинген турар төлээде, делегейниң улустарының демниг куженишкиннери херек. Ынчангаш Ассамблеяның бо сессиязы колониалдыг башкарылганың бүрүн, түүлүнга чедир улуткаттынган турарының боттуг хемчеглерин айтыр ужурлуг деп Совет Эвилелиниң көрүп турарын ол илереткен. Совет төлээлериң саналдан турары-биле алырга, колониалдыг система 1962 чылдың төнчүзүнге чедир шуут узуткаттынган турар ужурлуг.

ССРЭ төлээлекчизиниң демдеглээни болза. хуусаа айтырыы — бүгү үүлдүң бүткени ол эвес-ле болгай. Ынчангаш КНО бүгү колониалдыг дайыннарны болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң киржикчилеринге удур бүгү шаажылалдарны соксадырын; Декларацияда айыттынган улустарның негеледелеринге чагыртырын колонизаторлардың шыңгыы негээр хүлээлгелиг.

Совет төлээ бо сорулгаларны чедип алырынга өргежок чугула үүлдерни бирден-бирээ чокка ССРЭ төлээлериниң мурнундан санап чугаалаан.

Үстүнде айыттынган Декларацияны амыдыралга боттандырары-биле холбашкан байдалдарны тодарадыры-биле күрүнелериниң кол-кол бөлүктериниң КНО-нуң тускай Комиссиязын тургузарын Совет чазак сүмелеп турарын Лапин дыннаткаш, Кол Ассамблеяга чугаалажыры-биле киирген совет резолюция төлевилелинде бо бүгүнү айытканын чугаалаан.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның тускай корреспондентизи Н. Туркатенконун дыннатканы: КНО-нун Кол Ассамблеязының XVI сессиязының ноябрь 7-де хуралында чугаалажып турар айтырыгның талазы-биле резолюцияның үш төлевилелдери кииртинген: ССРЭ-ниң резолюциязы — колониализмни 1962 чылдың төнчүзүнден орай эвес бүрүн болгаш шуут узуткаарын; Нигерияның резолюциязы — Африкада колониализмни 1970 чылдан орай эвес узуткаарын; Голландияның резолюциязы — Индонезияның чарылбас кезээ—Барыын Ирианны КНО-нун хайгааралынга шилчидерин көрүп турар.

Хурал даргазы Монжи Слим резолюцияның голланд төлевилелин баштай чугаалажырын доктааткаш, Голландияның төлээлекчизи Лунсуга сөс бээрге, ол бодунун чугаазынга Индонезияның ол кезээнге голланд ажеледи мөңгежиделиниң үндезин чок оралдажыышкыннарын кылган.

Дараазында санал берген Польшаның төлээлекчизи Виневич бо айтырыг талазы-биле Индонезияның гуруужун бадыткалдыы-биле камгалаан, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны күүсеткиринче колониалдыг күрүнелерни КНО албадаар ужурлуг деп демдеглээн.

Сауд Аравиязының төлээзи Шукейри төөгүлүг Декларацияның ужур-дузазын тодаргайы-биле чугаалаан, боттарының тергиидээшкинин камгалаарынга өжелекчилериниң ажыглан турар аргаларын көргүүп, Конгога болуушкунну чижеглээн.

Сауд Аравиязының төлээлекчизи хамаарышпас чорукту тыпсырының Декларациязын амыдыралга боттандырар төлээде, КНО-нун Комиссиязын тургузар дугайында совет саналды деткээш, аңаа Барыын чүк бөлүгленишкининиң төлээлекчилери кирбес ужурлуг деп чугаалаан.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны амыдыралга боттандырарын кидин-түлүк чугаалажып турар өйде, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVI сессиязының даргазы Монжи Слим ону үзе кирип, ноябрь 6-да Политиктиг комитеттиң хүлээп алганы резолюцияны делегаттарның чугаалажып көөрүнче албадаан. Ол болза АКШ-тың болгаш Англияның күткүүшкүү-биле хүлээп алдынган: ядролуг шенелделерни соксадырының Женева чугаалажыышкыннарын доп-дораан катап өгелээринче кыйгырып турар резолюция болур.

Бо дугайында Англияның болгаш Кипрниң төлээлери сөс ап, үүве чугааланнар.

Дараазында Совет Эвилелиниң төлээлекчизи С. К. Царапкин сөс алгаш, совет төлээлериң ындыг резолюцияга үүге удурланып турарын делегаттарга тайылбырлаан. Бо дээрге, чепсегленишкинни дүжүреринің бүгү айтырыгларындан ядролуг шенелделер дугайында айтырыгны башкаландырарының аргазы-дыр.

Барыын чүк чурттары төөгүге кажан-даа турбаан күштүү-биле чепсегленишкинни эңдере бүлүрүп турар үеде, чепсегленишкинни дүжүреринің ниити айтырының шиитпирлевейн турда, ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында керээ чарарынга Совет Эвилели ынавас дээрзин билип тура-ла, АКШ-тын ындыг кажар арганы кылып турарын С. К. Царапкин чугаалаан.

Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгны шын шиитпирлээриниң кара чангыс аргазы болза чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринің дугайында керээни чарары ол болур. Ону чарарынга Совет Эвилели бодаа минутада безин белен.

Ол резолюцияны 71 бадылаашкыннар-биле хүлээп алган. Ынчаарга он бир бадылаашкыннар (социалистиг лагерь чурттары болгаш Куба) удурланган. 15 чурттар дадагаллаан.

АКШ—Анголада шаажылалдың киржикчизи

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның тускай корреспондентизи Н. Гуркатенконун дамчыдып турары болза:

КНО-нун Кол Ассамблеязының Дөртү комитединиң (хайгаарал айтырыгларының талазы-биле комитет) чоокта чаа болган хуралынга КНО-нун Уставының 11 үүлүн болгаш «бот башкарылга чок девискээрлерде» байдалдың дугайында информацияны киирзин деп Кол Ассамблеяның шиитпирлерин Португалияның күүсетпейн турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп турар үеэинде, америк төлээ бөлүнүң таарымча чок байдалга таварышканын бодап орган. Комитеттин хуралы чоруп турда африка күрүнелериниң төлээлекчилери Анголада национал-хосталгалыг шимчээшкинниң киржикчилеринге, тайбың чурттакчыларга — уругларга, хөрээженнерге болгаш кырганнарга удур салазаржы шериглериниң болгаш полицияның араатанзыг үүлгедиглериниң дугайында сойгалап турар фактыларны көргүскеннер.

Гвинеяның төлээзиниң эккелгени фото-чуруктарны комитеттиң албан кылыр бажыңында делгеп аскан. Колонизаторларның үүлгедип турар араатанзыг чоруктарын ол чуруктарда тыртыгган: чурттарга бажыңнарында сооп чыдар хан, кижилериң одура кестирген баштары, хвлинчектээшкинге таварышкан өлгеннер, чаа боо-чепсекти холда тутканнар—араатанзаан португал солдаттар.

Гвинеяның, Малинин, Гананың болгаш өске-даа африка чурттарының төлээлери Дөртү комитетте АКШ-тың төлээлекчизинге киленнээшкинбиле мынчаар чугаалап турганнар: «Бс боо-чепсекти Португалияга бүдүргөн эвес, ону «АКШ-ка кылган» деп демдек ында бар болгаш ону АКШ-тың НАТО талазы-биле эвилелчизи болур Португалияга чедирип берип турар-дыр».

Гвинеяның төлээлекчизи Ашкар Марофтуң чугаалааны болза: португал колонияларның улустары бот башкартынар эргелиг болур дээш мээң чүртүм саналдап турар деп АКШ-тың төлээлекчизи биске чангыс эвес удаа чугаалап келген... Ындыг болза-даа аңаа сөстер четчир бе ынчаш? Национал-хосталгалыг шимчээшкинни базарынга ажылап турар дузаламчыны Португалияга көргүзерин соксадыры ышкаш ындыг тодаргай хемчеглерни алыры дээре болбас деппе?

Африка чурттарга ол хире улуг ужур-дузалыг болуп турары Анголада болуушкуннарга боттарының кандыг хамааржылгалыының дугайын Дөртү комитетте АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның төлээлекчилери үүге ажыы-биле медеглевезил?—деп айтырыгны Ашкар Марофф шуут тургускан.

АКШ-тың төлээлекчизи Бингхэм суртээнинден болун туттунмушаан, сөс бээрин негээн. «АКШ-тың өннүктери», «совет блоктун» кылып турары ышкаш ындыг буруудадыышкынны АКШ-ка удур идип үндүрүп турары-биле холбаштыр «хаа-раадаашкынын» ол илергейлээн. Португалияга дузаламчыны АКШ-тың моон-даа соңгаар көргүзер бодап турарын бадыткавышаан, Бингхэмниң медеглээни болза: НАТО талазы-биле бодунун эвилелчилери-биле кады «хосталганың хөрээн камгалап турары» дээш бурууну миннирин АКШ бодавайн турар... «Хосталганы камгалаары-биле» Португалияга Каттышкан Штаттарның чедирип берип турары боо-чепсектин болгаш шериг херекселиниң дугайын чугаалап турган, Бингхэмниң медеглээни болза: ол боо-чепсекти болгаш херекселди Африкага ажылаванар деп Португалияга АКШ «сүмелээн».

Төлээлерни «совет кыжаныышкын-биле» коргудар болгаш Португалияга америк боо-чепсекти чедирип бээрин шынзыктыр деэн америк төлээлекчиниң ораалдажыышкыннары кымны-даа аймаазыратпаан.

«Совет кыжаныг» деп адаар үүве Анголага кандыг хамаарылгалыг болуп турар чүвел?—деп, Либерияның төлээлекчизи Уикс америк төлээлекчиден айтырган. Бир эвес НАТО «хосталганы камгалап» турар чүве болза, Анголаның хосталгазынга ол чүнүң ужурунда хамаарышпайн турарыл? Португалия кижи төрелгетенге удур кемниг херектерни үүлгетпишаан, КНО-нун принциптерин үреп турар, а Португалияга боо-чепсекти чедирип берип турар кижилер ол кемниг үүлгедитлериниң киржикчилери болуп турар-дыр деп ол чугаалаан.

Президентиниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ноябрь 8-те болган өөлчеглиг парлалга конференциязынга бонн канцлер Аденауэр чоокку үеде Вашингтонга келир деп АКШ-тың президентизи Кеннеди медеглээн. Аденауэрниң ол аян-чоруу «Берлин, Германия болгаш Европа дугайында бүгү айтырыгларны чугаалажып көөрүүге» амыдыралчы чугула болуп турар дээрзин Кеннеди чугаалаан.

Корреспондентилериниң айтырыгларынга харыылавышаан, оон ынай Кеннединиң база катап демдеглээни болза: герман айтырыының болгаш Барыын Берлинде байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле Аденауэр болгаш ГФР-ниң чаа чазаның өске-даа кежигүннери-биле сүмележирин АКШ бодап турар.

Барыын Берлинде байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле бедик деннелге чөвүлел хуралды чыылдырып болурунун дугайында айтырыгга Кеннеди ындыг чөвүлел хуралды чыылдырар дугайында кандыг-бир саналдар менээ билдинмейн турар деп харыылаан.

Генерал Тэйлор Мурнуу Вьетнамга бодунун аян-чоруунун түннелдериниң дугайында илеткелди менээ болгаш Каттышкан Штаттарның чазаанга кылган үүве деп Кеннеди дыннаткан. «Даштыкыга деткиткен күүлелдиң» түннелинде, база ол ышкаш Мурнуу Вьетнамда улуг үерлээшкиниң түннелинде ол чуртта тургустунуп келген шынгыы айтырыгны бистер чоокку каш хүннерде кичээнгейлиг көөр бис дээрзин президент медеглээн.

Генерал Тэйлорнун кылган сүмелерин үүгле Каттышкан Штаттарның чазаа көөр деп турар эвес, харын база Мурнуу Вьетнамның чазаабиле дугуржур деп турар бис дээрзин Кеннеди чугаалаан. Ындыг болза-даа генерал Тэйлорнун кылган түннелдеринге болгаш саналдарынга хамаарыштыр кандыг-бир тодаргай үүлдү дыннадырындан Кеннеди ойталаан.

Садыг болгаш экономиктиг херектер талазы-биле америк-япон комиссияның эрткен неделяда Хаконэге (Япония) болган баштайгы чөвүлел хуралынга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның садыглажыр өннүү болур Японияның улуг ужурдузазын Кеннеди демдеглээн болгаш АКШ биле Японияның аразында садыг харылзаалары хөгжүүр дээрзинге идегелин илергейлээн.

АКШ-тың болгаш Японияның төлээлекчилериниң садыг айтырыгларының талазы-биле өөлчеглиг ужуражыышкыны 1962 чылда Вашингтонга болурун ол дыннаткан.

Агаарга ядролуг шенелделерни Каттышкан Штаттардан катап өгелеп болурун ол канчаар бадыткап шыдаарыл? — деп айтырыгны президентиге салган. Бир эвес шериг талазы-биле эргежок чугула деп санаар болзувусса, «бир эвес АКШ-тың айыыл чок чоруу кыжаныышкында туруп турар деп санаар болзувусса», агаарга ядролуг шенелделерни АКШ катап өгелээр дээр дугайында бодунун мурнунда кылган медеглелин Кеннеди катаптаан.

Эквадорда болуушкуннарга хамаарыштыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Парлалганың америк агентилелдери президент Веласко Ибарранын албандан дүжеринге болгаш оралакчы президент Карлос Хулио Аросеменаны Эквадорнуң президентизи кылдыр чарлаарынга чедирип келген болуушкуннарны тодаргай бижип турар.

Гувякильге студентилериниң чысказалын чазак шериглери араатанзыг ёзу-биле боолаан чорук чазактың ол үүлгедиглеринге улур аажок улуг киленнээшкинни болдурган. Ол боолаашкынның үеэинде 17 кижи өлүрткен.

Ибарранын дужаалын ёзугаар оралакчы президент Аросеменаны болгаш национал конгресстиң чамдык депутаттарын кара бажыңнарже киир октаан деп үүве билдине берген соонда, киленнээшкин улам күштелген. Конгресстиң албан кылыр бажыныңдан үнүп бар чорда оларны тудуп хоругдаан дээрзин АП агентилел айтып турар. «Кажан оларны федералдыг кара бажынче аппар чорда хоругдаттырганнар Эквадорнуң национал гимнизин ырлажып чораан».

Аросеменаны чурттан шөлүп үндүрүнкен деп чугаа тарай берген соонда чазактың үүлгедиглеринге удур киленнээшкин эң кыдыкы хемчээлинге четкен турган. Чимборастың инженер батальону тура халыышкынче көдүрүп үнген. Солдаттар бүрүн чепсегленип алгаш, казармалардан кудумчуларже үнүп келген турган.

Чазак тура халыышкынны базары-биле шериглерни октаан. Үгербоолар-биле тура халышканнарже боолап турган. Ындыг болза-даа эрге-чагырганы холга тудар дээр чазактың болгаш Ибарранын ораалдажыышкыннары буураашкын-биле доозулган. Ноябрьның 7-де орай кежээ Ибарра президент албандан дүшкен болгаш ордудан дезип үнгеш, Аргентинаның элчин черинде чаштына берген.

Аросеменаны болгаш депутаттарны кара бажыңдан хостап үндүрген. Оон соонда олар конгрессче чорупканнар. Конгресстиң онза сессиязы эрткен болгаш аңаа Аросеменаны президент кылдыр чарлаан. Эквадорнуң дээди судунун даргазы Гальегос Толедонуң президентиниң албан-дужаалынга кандидатуразын конгресс хүлээвейн барган. Гальегос Толедону армияның командылалы деткип турган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк информас агентилелдериниң корреспондентилериниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ноябрь 8-те кежээ Карлос Хулио Аросемена Эквадорнуң президентизинин албан-дужаалында олурупкан болгаш чаа чазакты тургускан.

Чурттуң президентизинге Аросеменаны чарлаан болгаш президентиниң албанынга армияның дөгээни дээди судуң даргазы Гальегос Толедонуң кандидатуразын хүлээвейн барган конгресстиң шиитпирин чурттуң бүгү политиктиг партиялары, Эквадорнуң ажылчы чоннарының конфедерациязы, а ол ышкаш шериг-агаар болгаш шериг-далай күштериниң командылалы чангыс үн-биле деткип үнген. Национал конгресси бүзээлеп алган турган танкыларның кырынга шериг-агаар күштериниң самолеттары көстүп келген соонда дораан-на армияның командылалы конгрессти бүзээлээрин соксадыр ужурга таварышкан. Дээди судуң даргазы Гальегос Толедо конгресске чедип келгеш, армиядан мени олуртур дээн президентиниң албанындан ойталап тур мен, конгресс болза, президентини соңгуур эргелиг кара чаңгыс орган болур деп медеглээн.

Оон соонда дораан-на Эквадорнуң чаа чазаан президент Аросеменаның тургусканын чарлаан.

Хоралакчыларны чылча шапкан

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң радиозунуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, чоокта чаа Лаостуң чазак шериглери болгаш Патет-Лаонуң отрядтары Сиенг-Куангтан 15 километр черге, хоралакчыларның Фу-Хо дээр камгалалдыг черин атакалааш, чылча шапкан. Ынчаарга ол хоралакчылар оортан октябрь 27-де Сиенг-Куангты үгер-боолар-биле араатанзыг боолап турганнар.

Францияда ном кылдыр үнген

ПАРИЖ. (СЭТА). «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчеду. ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели» деп номну Францияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының оюнда массалыг тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАРДАН

ТӨТЧЕГЛЕЛДЕ

Хөндергейниң Даштыг-Бүжүр суурдан тура Чадаанаже Чинге-Даг, Шанчыг ужун таварты баткан орук кыдыында кажаалап каан сиген сарааттар-ла хөй. Амгы үеде хөй сиген төтчеглелде киргенин кижи хараадавас аргажок.

Сарааттар кылдыр тургускан сигенни мал үргүлчү чип келген. Чинге-Даг ужундан Шанчыг ужунга чедир орук кыдыында 6 сарааттарның чүгле 3-жү кажаалыг. Оон өскелери кажаа чок. Кажаалар багай туттунган ужурунда, оларны мал үргедээш сигенни чип төтчеглээн. Мындыг эрте турда сигенни малга төтчеглеп чидиртир чорук канчап-даа таарышпас. Ол сигенни доп-дораан шынгыызы-биле камгалалдыг тургузары, бүгү-ле малды кадатка киирери негеттинин турар. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының Хөндергей участогунуң удуртукчузу эш С. Сонам мындыг байдалды чогум канчаар көрүп турар ирги?

О. МОНГУШ.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ ЧЕДИРЕР

Совет парлалга даштыкыда болгаш чуртта хүн бүрүнүң болуушкуннары-биле кижи бүрүзүн танышгырын турар пропаганданың кол чепсээ болур. Ындыг турбуже, Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажында № 1 фермада чоннуң чагыткан солуннары чогуур үеэинде ээлеринге четпейн турар. Районнуң харылзаа конторазындан фермада почтачы чагылганы үзүкгелиишкинниг ап турар. Оон уламындан номчукчулар чагыткан солуннарын неделя дургузунда безин албайн баар таварылгалар бар. Ылаңгыя ыракта малчыннар 10—15 хонукта солуннарын албайн, хары угда мөөңү-биле алгылаар. Ол чорук хүн бүрүде болуп турар солун болуушкуннарны билип алырынга шаптыктап турар.

Амгы үеде СЭКП-ниң XXII съездизинин материалдарын бүгү чон хүн бүрү улуг хайгааралдыг көрүп турар болгай. Ынчангаш совхозта партия организациязы ферманың ажылчыннарынга солун чедирилгезин экижидери негеттинин турар.

Х. САРЫГ-ООЛ.

СОВЕТ КИЖИЛЕР ЫНДЫГ БОЛУР

ОНУ ДРУЖИНАЧЫ ТЫПКАН

Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң чанында эки-тураның улусчу дружиназының кежигүнү, хоорайның № 2 уруглар яслизинин ажылдакчызы Мария Тимофеевна Гриванова Чадаана хоорайның кудумчузунга бирле хүн аныяк оолга ужуражы берген.

— Башкылар шалыны үндүрүп алгаш хөй акша чидирдим, канчаар чоор, силер дружиначы-дыр силер, тыварынга дузалажып көрүңер — деп, демги оол сагыш човап чугаалаан.

— Дузалажыр, хемчег алыр бис —деп, дружиначы шиитпирлиг харыылаан.

Улусчу дружинаның ажылынга сонуургалдыг, ак-сеткилдиг, хөй-ниитичи Гриванова өске кижилериниң дузазы чокка үүгле боду демги читкен акшаны дилеп тывар талазы-биле дүрген, кажар аргаларны хереглээн. Оон күжениишкини халас барбаан: ол-ла хүн Гриванова 450 рубльди болгаш өске-даа акша документилерни районнуң шагдаа салбырынга барып дужаап берген...

Ак-Даш школазының бухгалтери Чимит-Доржунуң харыысалга чогуубиле чидиргени ол 450 рубльди болгаш акша документилерни тыварынга дружиначы М. Т. Гриванова ынчаар идепкейлиг дузалашкан.

Ы. САТ.

Тайгалардан өөрүнчүг медээлер

ТООРА-ХЕМ. Тожунуң анчылары Төрээн чуртка чыл бүрү дыка хөй «чымчак алдын» орулгазын киирип турар. «Май бири» колхозтуң баштаар черинин даргазы эш Монгалбиниң редакцияга дыннатканы болза:

— Бистиң анчыларывыс мурнуку кайы-даа чылдардан артык күзелсоруктуг, улуг өөрүшкүлүг аңнап турар. Тываны АССР кылдыр тургусканы Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызы. Коммунизмче кижи төрелгетенниң тодаргай болгаш чырыткылыг перспективаларын ажыткан СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлери кижилерни патриотчу ажыл-ишче улам сорук киирип турар.

Колхоз 200 ажыг анчыларны шилип, хынамчалыг дерип аъткарган. Олар чүгле диицни безин 60 мун ажыгны киирер сорулгалыг. Улуг Октябрьның байырлал хүннеринде тайгалардан анчыларның өөрүнчүг медээлери улажып кээп турган. Анчы бүрүзү хүнде 50—150 диин болгаш өске-даа олчаларлыг болуп турар. Суурнуң чонунан чоокку девискээрге аңнап турарлар безин 10—15 диинни хүн бүрүде эккеп турар.

Садыгның чурумун сагыыр

Кызыл хоорайның Шынаа көдээ Совединде Тере-Хөл сельпозунун магазин өргелекчизи эш А. Еронова совет садыгның чурумун каржызыбиле үреп, садып алыкчыларга таарымча чок байдалды болдуруп, чоннуң сонуургаары ховар бараанларны бодунуң таныштарынга, өннүктеринге бүлүү дамчыдарынга чанчыга берген.

Чижээ, бо чылдың апрельде оон магазининге тюльдер, хевистер киирерге, ону садып алыр дээш, дыка хөй колхозчулар ээлчегге тургуланган, ынчалза-даа ол бараанларны чүгле ийи-үш кижи садып алган турда, садыгжы оларны төнген деп чарлаан. Шынында ол тюльду-даа, хевисти-даа бодунуң таныштарынга бүлүү саткылапкан болган. 14 метр тюльду, 10 метр хевисти сельпонун даргазы эш Шойлаага артырып каан турганы база илерээн.

Ынчаарга октябрь айның эгезинде ол-ла магазинге хевис киирерге колхозчулар ээлчегге хөй-биле база чыглып келген. Ынчалза-даа садыгжы ол бараанның чамдык кезиин таныштарынга дүүкаа саткан болгаш артырып шыгжаан турган. Чижээ, колхозчу Н. Иргит 3 метр ажыг хевисти садып алган чаныш чорупкан турда, удатпаанда магазинге Е. Артына чедип келгеш демги шыгжалып каан хевизимни ап берип көрүңер деп, садыгжыдан негей берген. Ону колхозчу Иргиттиң садыш апарганын билгеш, оон бажыныңга сүрүп чеде бергеш, хевисти садыгга дедир дужаатырган.

Магазин өргелекчизи эш Еронова совет садыгның чурумун үреп, үстүнде ышкаш өске-даа үүлгедиглерни кылып турда, Тере-Хөл сельпозунун даргазы эш Шойлаа оон-биле пиитпирлиг демисежириниң үлүү, харын ховар бараанларны болу «үүжеледип» ап турар чорукту демеглевес арга чок. Ынчангаш ол сельпонун садыг ажылында бар четпестерни чайладырын хереглекчилер улуу-биле үзеп турарлар.

В. ДОРЖУ.

Чоннуң негелдези

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа суурунуң чүс ажыг чуртталга бажыннарында радио бар болуп турар. Ындыг-даа болза, чурттакчылар радио дыннавастаан. Ам болза канчаар-даа аажок чугула болуушкуннарның үези. СЭКП-ниң XXII съездизинин ажылынын дугайында медээлерден артык чугула чүү турган боор. Хүннүң-не радио дамчыдылгазын чүгле чаңгыс катап эвес, харын каш-даа катап дыннаарын кым күзевезил.

Ындыг турбуже, «Комсомол», «Найырал» кудумчуларының радио дыннакчылары август, сентябрь айларда болгаш октябрьның бо хүннеринге чедир радио дамчыдылгалын дыннаваннар. Радионун үнү кончуг бичии, «сымырандыр» дыннаныр, ындыг болганда дыннакчы оон чүнү-даа билип ап шыдавас боордур.

Каш удаа дилеп турбуже, Улуг-Хем районнуң харылзаа конторазы Д. Седеннин, М. Содуй-оолун, Т. Кара-оолун, М. Сарыг-оолун, Д. Кызыл-оолун, Көк-Чыраа школазының башкылары О. Кара-оолун, Ш. Александраның бажыңнарынга үр үеде радиону киирип бербейн турган. Радио дамчыдылгазын дыннаарының чугулазын кым-даа билир. Ындыг турбуже, бажыннарда бар радионун үнүн улгаттырар, радио чок бажыннарга ону кииртир талазы-биле радио дыннакчыларының хөй катап дилээн районнуң харылзаа конторазының начальниги А. Про үр үеде чылып келген. Харын-даа харылзаа конторазы 2-3 айларда дынналбастаан радионун көлезинин дыннакчылардан төлеттирип ап турар үүлдер бар. Радио үнүн улгаттырары-биле ону эде кылып септээри, чаа точкаларны дилег ёзугаар киирери үзенчиг.

М. СЫГЫР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, чамдык черлерге хар чаар хүн болур. Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат ей-тавында, даглыг черлерге дынзыг, барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температураазы: республикага — 3—8, а Кызылга—4—6 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Ноябрь 12-де

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга) «Камгалаттынган салгал» 11.30, 1.30 шактарда. «Чүрек өршээвес» 3.30, 5.30, 7.30 шактарда. «Куу куштуң хөлү», «Чүрек өршээвес» 9.30 шакта. (биче залга): Уругларга программа 12.30, 2.30 шактарда. «Леди Гамильтон» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программа 10 шакта. «Руль тудукчузунуң эрес чоруу» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15 шактарда. «Сөөлгү дааштаашкын» (делгем экранныг) 5.15 шакта. «Аныяктарның уран үүлү», «Сөөлгү дааштаашкын» (делгем экраныг) 9.15 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программа 10.30 шакта. «Шенелделиг хуусаа» 12.30, 2.30 шакта. «Машенька» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга программа 11.15 шакта, «Хамза» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Ноябрь 13-те

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Кадайланыр хөңнүм чок» 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда; (биче залга): «Дон Сезар де Базан» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Илья Муромец» 11.15, 1.15, 3.15 шактарда. «Өнчү сүрүкчүзү» 5.15, 7.15 шактарда. «Чүс чылдың чажыды» (делгем экраныг) 9.15 шакта.

«ВОСТОК»: «Руль тудукчузунуң эрес чоруу» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Кызыл горпозунга дипломнуг ночегарлар хереглеттинип турар. Ол дугайын билип алыксаан кижилер Кызыл, Октябрь кудумчузу № 31 бажында горпонуң кадрлар килдизинге келир.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—1153. Чагыг № 2115. Культура эргелериниң типографиязы.